

NA CAMPIÑA SEGOVIANA, TRALAS PEGADAS DAS CULTURAS PALEOLÍTICAS

A finais de novembro de 2014 a SAGA desprazouse até a zona norte de Segovia, terra chamada da *Campiña Segoviana*, onde tiñamos fixado como un dos nosos obxectivos a visita ó xacemento de gravados rupestres da aldea de Domingo García, no concello de Santa María la Real de Nieva.

Coñeciamos a referencias do lugar grazas á investigación do amigo e colaborador o arqueólogo Manuel Santos Estevez, o cal estudou a estación propoñendo a existencia de tres intres na adscrición crono-cultural destas representacións. Segundo o especialista, trataríase dun conxunto de gravados producidos durante o paleolítico superior, durante o período neolítico e durante a idade do ferro. Ademais, segundo o artigo publicado ó respecto, Santos Estevez apuntaba a posibilidade de que a ideoloxía medieval tivese tamén a súa presenza en forma de cruces e outros símbolos.

Xa con anterioridade outros autores tiñan realizado as súas propostas sobre este excepcional conxunto de imaxes e símbolos que forma parte dun área, o denominado *Corredor do río*

Miguel Losada. Secretario da SAGA

O famoso cabalo do Xacemento de Domingo García. Emblema da bisbarra da "Campiña". Norte de Segovia

Eresma, duns 12 km de longo por 1,5 km de ancho na que se localizan dúcias des emprazamentos con estas manifestacións culturais.

Aparecen nun pequeno teso no medio da gran chaira da Meseta Norte. Ocupan rochas de

xisto orientadas cara ó sur ou surleste e carecen dun contexto cultural ou arqueolóxico inmediato claramente definido. Mediante o estudo comparativo con outras manifestacións culturais xa coñecidas os diferentes autores que teñen tratado este tema teñen realizado propostas tanto interpretativas como cronolóxicas.

Xacemento de Domingo García, Segovia. Foto SAGA 2014

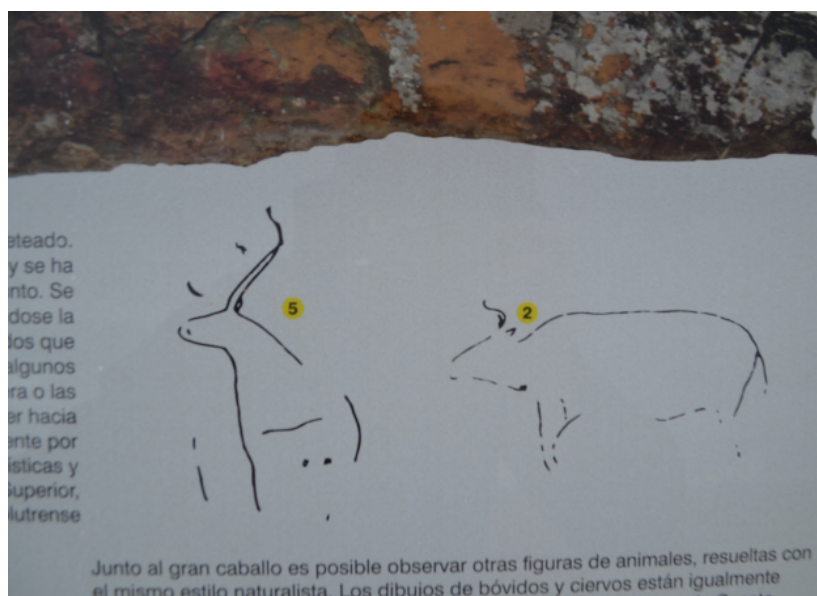
Os gravados máis antigo foron feitos no período final do denominado *Solutrense*, o cal significa que son dunha etapa cultural situada en pleno paleolítico superior e que foron feitos dende o ano 22000 e o 17000 antes de hoxe. Sería neste intre cando se realizou o magnífico cabalo repicado que actualmente constitúe un emblema da *Campiña de Segovia*. Despois e aínda no paleolítico, no mesmo período no que se producen pinturas rupestres no norte da península, a cultura *Magdalenense* deixa a súa pegada sobre ás mesmas rochas de xisto do lugar. Nesta fase, entre o 17000 e o 13000 antes de hoxe, introdúcese máis animais en estilo naturalista que aparentan estar xustapostos ós preexistentes.

Toda a cunca do río Douro conta con xacementos semellantes. O primeiro o descuberto —1981— foi o de Mazouco, en Freixo de espada a Cinta, en Portugal. O xacemento de Domingo García xa foi comentado no ano 1970 por Gonzalo Quitanilla, inda que non foi até 1981 cando Santamaría e Moure destacan a súa importancia no contexto paleolítico. No ano 1988 apareceu o de *Siega Verde* na beira do río Águeda en Salamanca e no 1989 foron desvelados os achados do Río Côa en Foz Côa, Portugal.

Recentemente, na parte alta do val do río Támega, tamén afluente do Douro, na provincia de Ourense, téñense posto de manifesto un considerable número de estacións con gravados rupestres entre as que destacan, por teren sido recentemente obxecto de estudo no marco do proxecto Alto Támega, as de Santa Baia de Vences, Monterrei, e as de o Monte Lastredo en Laza. Malia que cronoculturalmente semellan no estar directamente relacionadas coas do resto da bacía do Douro xa que, para empezar, non se teñen detectado aínda gravados naturalistas paleolíticos, cómpre seguir investigando para comprender cal

puido ter sido o significado cultural dos abundantes gravados tamaganos dentro do contexto xeral do occidente peninsular.

Os lugares escollidos como soporte dos gravados son marxes fluviais ou perifluviais, con orientacións cara ó sol do mediodía e sobre xistos. Predomina respecto deles a interpretación dunha intencionalidade simbólica xa que non está constatada outra "funcionalidade" que poida dar conta dos motivos retratados. Ademais tamén se constata unha continuidade cultural dende o período máis frío do paleolítico superior, hai uns 22000 anos, até o presente. Outras das variables a ter en conta como ele-

Xacemento de Domingo García, estudado polo colaborador da SAGA e arqueólogo do CSIC Manuel Santos Estévez.

Foto SAGA 2014

mento común son a intencionalidade monumentalizante e de proxección no espazo e no tempo. Neste sentido cómpre salientar a grande extensión de terreo no que se desenvolveron estas manifestacións culturais —algunha das culturas paleolíticas son as primeiras netamente paneuropeas da historia, como a denominada *Gravetiense*— e a enorme cantidade de séculos involucrados nos comezos do fenómeno rupestre, un dato este moi a ter en conta de cara a comprender a continuidade da cerna ideolóxica de moitas sociedades posteriores.

Con Juan Antonio Marín, no Descanso de los Lares, experimentando para comprendermos ou o home e o sílex.

Juan Antonio Marín traballando. Foto SAGA 2104

Esta fin de semana (29-30 de novembro) estivemos no excelente establecemento El Descanso de los Lares, ó norte de Segovia onde Juan Antonio Martín de Espinosa, da empresa Silex Arqueología y Gestión del Patrimonio S.L., desenvolveu maxistralmente o seu curso sobre o traballo do sílex no solutrense. A excepcional calidade deste profesional andivo á par ca dos responsables desta casa de turismo rural sita nun interesantísimo entorno da bisbarra da Campiña segoviana. Petróglifos sobre xistos, fortalezas do século V e outras elementos da cultura local foron o trasfondo desta actividade que axuda, mediante a práctica, a comprender mellor, moito mellor, a realidade cultural das sociedades europeas pretéritas o cal resulta fundamental á hora de coñecer mellor a nosa realidade antropolóxica. Compañeiros de Aragón, Euskadi e Andalucía covertiron a nosa estancia nunha oportunidade excepcional. Moitas grazas a todos!

Nos primeiros milenios do denominado paleolítico superior as sociedades humanas que inte-

Preparación das pre-formas líticas.
Foto SAGA 2014

tro do seu contexto. Neste sentido resultan fundamentais os utensilios líticos —e doutra caste— que puideron ser estudados sobre unha base antropolóxica e co auxilio das técnicas arqueolóxicas.

Hai uns corenta mil anos os grupos humanos dos que descendemos contribúen ca súa presenza á diversidade cultural do vello continente.

graban ós nosos devanceiros ocuparon o continente europeo. As características das súas culturas son pouco coñecidas, apenas intuídas. Entre os escasos datos dispoñibles que permitan unha aproximación á súa realidade cultural están aqueles que poden tirarse dos obxectos daquela época recuperados actualmente e den-

Colonizan o medio mediante o despregue dunha gran capacidade de adaptación. Neste período

Sala de traballo solutrense. Foto SAGA 2014

Iñaki e Juan traballando na extracción de láminas por presión sobre núcleo. Foto SAGA 2014

de tempo, duns trinta mil anos, o solar europeo é a escena dunha rexionalización cultural na que non deberon fallar os fenómenos de aculturación que tanto interesan á antropoloxía e que implicaron tanto á nosa liñaxe como á da outra especie humana que habitaba este continente do cal era autóctona: os neandertais.

Xurdiu así o concepto de *culturas transicionais*, circunscritas a territorios concretos; integradas en biocenoses relativamente restrinxidas; solapadas entre si no tempo e no espazo bio-xeográfico da xélida Europa; con xeitos de manifestación diferentes segundo se trate dos grandes espazos abertos da Europa central e oriental ou da Europa Atlántica; con xeitos de manifestación diferenciados, tamén, nos alicerces desas culturas e no cabo das mesmas.

Diversidade cultural na que eses outros humanos que non eran coma nos, os neandertais, deberon xogar un rol decisivo precisamente no xurdimento de todo este panorama cabo do cal, e logo duns cen mil anos como pouco, as sociedades de cazadores e recolletores foron deixando paso ós derradeiros nómades e despois á produción de alimentos.

O paleolítico superior foi un período de grande diversificación cultural, o mundo comezaba a transformarse no mundo da xente. No mundo do antropolóxico por excelencia.

Isto pode verse tanto pola pegada que deixou o incremento da poboación, cunha intensa habitación de covas e palas como por aquela diferenciación daquelas culturas entre si.

O seu universo simbólico ficou en parte dispoñible para nos mediante os gravados e pinturas ou tamén nos novos estilos funerarios, colectivos e rodeados dun rico contexto fúnebre que da conta da existencia dunha intensa reflexión sobre a transcendencia.

Obras de Juan A. Marín. Foto SAGA 2014

Unha destas culturas ou sociedades mais conspicuas de todo o paleolítico superior foi precisamente aquela relacionada ca fase denominada Solutrense, na honra da poboación francesa de Soloutré. Uns milleiros de anos antes e despois

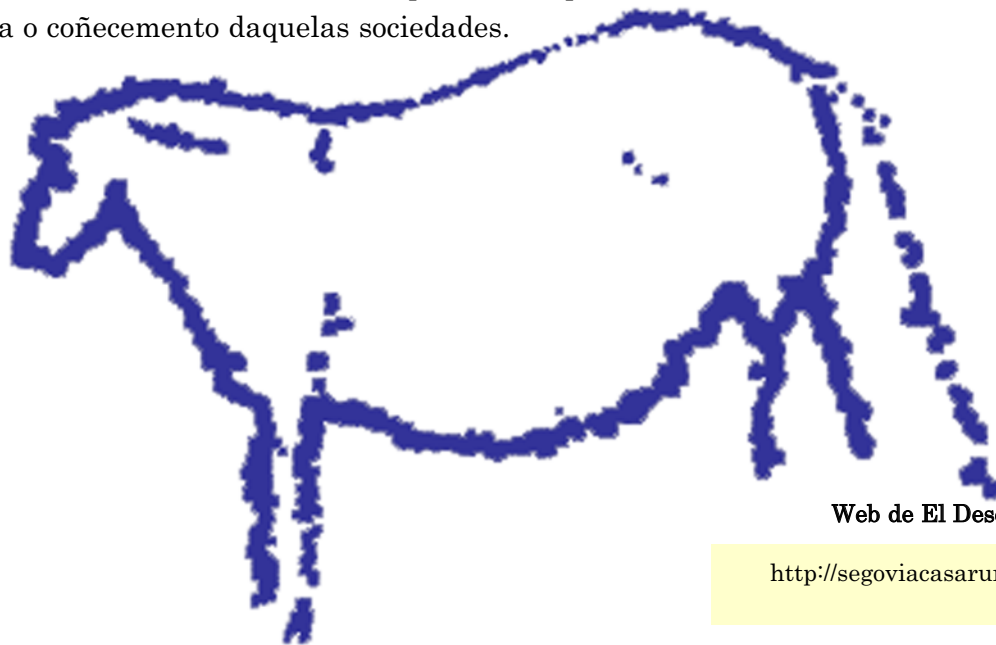
do ano 20 mil antes do hoxe e solapada ca primeira gran globalización cultural europea, —o denominado *Gravetiense*— xurde dalgún xeito o que debeu ser unha nova maneira de relacionarse e percibir o mundo. A brillantez desta novidade cultural pode tirarse do virtuosismo e sofisticación do instrumental feito en pedra por estas comunidades que ocuparon o norte e leste da península ibérica, nas zonas próximas á costa, e o sur da actual Francia. O dominio das técnicas do traballo da pedra para facer utensilios para á caza e demais actividades é abraiante, tanto que na nosa opinión esas persoas estiveron en disposición de facer do traballo lítico un arte cunha grande carga simbólica.

Para testar esa hipótese acudimos a aprender os rudimentos desta sofisticada técnica das mans dun dos grandes especialistas nestas habilidades: Juan Antonio Marín, un verdadeiro coñecedor do mundo paleolítico e especialmente no tocante ó traballo do sílex e a tecnoloxía relacionada con el. Marín é un reputado experto deste tema e un referente de primeira orde para o coñecemento daquelas sociedades.

Cando soubemos do curso que este profesional ía impartir no excelente establecemento, segoviano *El Descanso de los Lares*, moi próximo a un importantísimo xacemento de gravados rupestres que inclúen obras solutrenses, aló nos fomos.

Quixemos pois, e tal como di Marín "experimentar para comprender". Comprender algo do mundo simbólico daquela xente; a súa sofisticación ideolóxica manifestada no requintado das producións que chegaron até hoxe. O seu esplendor no medio dun dos intervalos mais duros do clima europeo. Fronte os desafíos extremos a cultura foi a solución

En Galicia o xacemento de Valverde, preto de Monforte de Lemos está considerado unha mostra que, unha vez mais, relaciona a Galicia, e dende tempos moi remotos como vemos, co resto dos grandes contextos ideolóxicos do continente. Un lugar dende o cal sobrevivir fronte á desolación glacial e contribuír a crear novos proxectos culturais.

Web de El Descanso de los Lares

http://segoviacasasrural.es/?page_id=19

Web de Juan Antonio Marín de Espinosa

<http://tallarsilex.com/didactica/>

O xacemento de Valverde, preto de Monforte de Lemos

<http://e-spacio.uned.es/revistasuned/index.php/ETFI/article/view/5379>

<http://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2880269&orden=239786&info=link>

XORNADAS SOBRE O CASTRO DAS CROAS

Finalizada a campaña de escavación do castro do monte das Croas, o concello de Pontevedra puxo en marcha estas xornadas para divulgar os diferentes aspectos deste xacemento arqueolóxico. O mércores 25 de setembro tocoulle o turno á antropoloxía, neste caso da man do compañeiro Rafael Quintía e do antropólogo Buenaventura Aparicio Casado que faláron dos aspectos máis etnográficos e antropolóxicos do castro das Croas, así como da mitoloxía asociada a este xacemento.

Máis información na web:

<http://salcedonotempo.eu/2014/09/23/resumo-dos-traballos-no-castro-das-croas-na-mesa-redonda-sobre-arqueoloxia/>

XORNADAS SOBRE O CASTRO DAS CROAS
Local social de Cabanas-Salcedo (antigo preescolar)
Martes 23, mércores 24 e xoves 25 de setembro de 2014

Programa

Martes 23 de setembro
18.30 h. Mesa redonda sobre arqueoloxía coa participación de:
Antonio de la Peña (Museo de Pontevedra), arqueólogo e conservador do Museo de Pontevedra, director da escavación de 1993.
Eduardo Méndez (IEM), arqueólogo do Museo do Mar, director da escavación de 2014.

Mércores 24 de setembro
19.00 h. Mesa redonda sobre antropoloxía e usos do Monte das Croas coa participación de:
Buenaventura Aparicio, antropólogo.
Rafa Quintía, Presidente da Sociedade Antropolóxica Galega, SAGA.

Xoves 25 de setembro
19.00 h. Conferencias
Estevo Amado Rodríguez (Licenciado en Historia e Máster en Arqueoloxía (USC):
"Alimentación e consumo na Idade do Ferro. O castro das Croas e os seus coetáneos".
Maria Martín Setjo (doutora en Arqueoloxía e Historia da Antigüidade pola Universidade de Santiago de Compostela):
"A vida cotiá na Idade do Ferro a partir do estudo dos combustibles leñosos e as manufacturas en madeira".
Asistencia libre e gratuita,
non é necesaria a inscrición previa.
Máis información en:
www.salcedonotempo.eu
patrimoniocultural@pontevedra.eu

CONCELLO DE PONTEVEDRA
Concello do Patrimonio Histórico

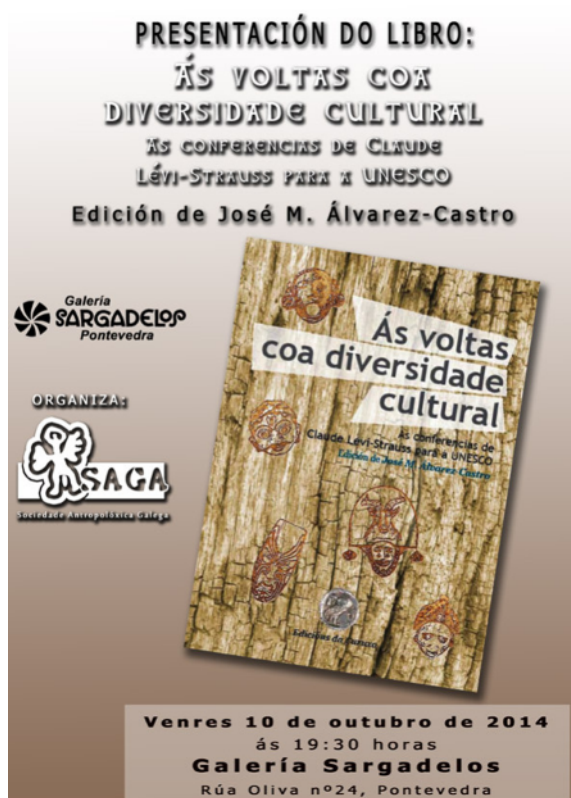
MOMENTOS DA CONFERENCIA

Fotos da web <http://salcedonotempo.eu/>

PRESENTAMOS A OBRA "ÁS VOLTAS COA DIVERSIDADE CULTURAL". AS CONFERENCIAS DE CLAUDE LÉVI-STRAUSS PARA A UNESCO

O pasado venres 10 de outubro ás 19.30h na Galería Sargadelos de Pontevedra a Sociedade Antropolóxica Galega (SAGA) presentou obra "ÁS VOLTAS COA DIVERSIDADE CULTURAL". AS CONFERENCIAS DE CLAUDE LÉVI-STRAUSS PARA A UNESCO. Unha edición do xenetista e profesor da USC José M. Álvarez-Castro.

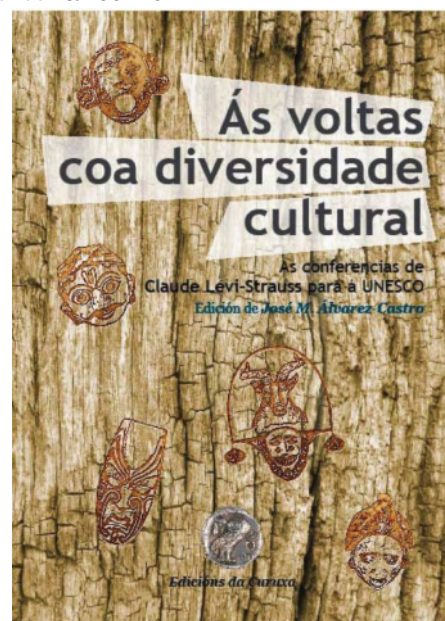
Coidamos que a importancia deste libro ben merece toda a difusión posible. Unha importancia dobre, primeiro porque recolle por primeira vez nun só volumen as tres conferencias da ONU do ilustre e fundamental antropólogo francés Lévi-Strauss e, segundo, porque o idioma elixido para facer este primeiro compendio xamais editado foi o galego, a nosa lingua.

Como xustificarmos aquilo que nos parece obvio?
Onde atoparmos argumentos sólidos e ecuánimes fronte a quen nega a evidencia?

Este volume axúdanos a deliñar e valorizar os alicerces do edificio que ampara a diversidade cultural.

A continuación un breve texto sobre o libro tirado do blog de Edicións da Curuxa:

A defensa do noso idioma é unha batalla fundamental dun obxectivo máis amplo, a supervivencia da nosa cultura, o cal á súa vez se enmarca no contexto da interacción entre as diversas identidades culturais do noso planeta. Tanto a tentativa de preservarmos en xeral a diversidade cultural como a de mantermos viva en concreto a nosa lingua veñen sendo obxecto nos últimos tempos de agresións máis ou menos explícitas, máis ou menos bastas, mais nunca inocuas. É por iso que recollemos neste volume as conferencias que o egregio antropólogo Claude Lévi-Strauss elaborou por encomenda da UNESCO contra o racismo, sentando as bases dunha civilización mundial na que as diversas culturas poidan perpetuar a súa orixinalidade de xeito harmónico. Estamos daquela a botar man de décadas de esforzo internacional na procura dun consenso sobre diversidade cultural, e a empregalas como compás co que navegarmos en galego no mar da civilización mundial.

Rafael Quintía e José M. Álvarez-Castro

José M. Álvarez-Castro

► **Presentación** Claude Lévi-Strauss en gallego
José M. Álvarez-Castro y Rafael Quintana participaron el viernes en la presentación de 'As voltas coa diversidade cultural', un encontro que hizo disfrutar al público presente. RAFA FARÍÑA

CONFERENCIA: "O MUNDO DA MORTE, AS ÁNIMAS E OS DEFUNTOS NA CULTURA GALEGA"

charla coloquio
**o mundo da morte, as ánimas
e os defuntos na cultura galega**

Intervirá:
Rafa Quintía
[antropolóxico e membro de SAGA]

xoves 30 outubro ás 20:30h
Biblioteca de Marín

O 30 de outubro ás 20.30h na Biblioteca de Marín o antropólogo Rafael Quintía impartiu a conferencia sobre "O mundo da morte, as ánimas e os defuntos na cultura galega". Organizaba o acto a asociación Queremos Galego Marín.

FARO DE VIGO

Local Galicia Actualidad Deportes Economía Opinión Ocio Vida y Estilo Comunidad

Gran Vigo Comarcas Morrazo **Pontevedra** Deza-Tabeirós-Montes Arousa Ourense

SEGURO MÉDICO 32 € MES

farodevigo.es » Pontevedra

0 22 7

Queremos Galego organiza, con motivo del Día de Difuntos, una charla sobre el mundo de la muerte

Estará impartida por el antropólogo Rafa Quintía y se celebrará en la biblioteca

Redacción | Marín | 26.10.2014 | 04:58

Queremos Galego, aprovechando la proximidad del Día de Difuntos, organiza una charla alrededor del mundo de la muerte, los difuntos y las ánimas en la cultura gallega en la que contarán con el antropólogo pontevedrés y presidente de la Sociedade Antropolóxica Galega, Rafa Quintía. Será el día 30, en la Biblioteca Municipal.

Recuerda este colectivo que a pesar de que los gallegos viven de una forma especial la muerte y hay una lengua propia en la que se transmiten las creencias populares y rituales, "podese comprobar un feito anómalo como é que a lingua galega fica excluída das esquelas, notas necrolóxicas e epitafios en lápidas ou cintas de ramos de flores e coroas".

Por este motivo, la Asociación reivindica el derecho de los gallegos, si así lo desean, "a morrer en galego" y demandan de las empresas relacionadas con el proceso de la muerte que apuesten por este idioma. Este colectivo dice "ser conscientes de que a plena normalización da nosa lingua precisa da implicación dos poderes e organismo públicos, mais tamén e sobre todo das e dos particulares, pois son os cidadáns quen teñen que asumir responsabelmente a vontade de galeguizar as súas propias relacións, promovendo un cambio de actitude lingüísticas na sociedade".

INSTANTÁNEAS DA CONFERENCIA

Fotos cortesía de Fran

Faro de Vigo.
31 de outubro de 2014

CONFERENCIAS DA SAGA SOBRE A MORTE NA CULTURA GALEGA

O compañeiro Miguel Losada impartiu en Ourense outra conferencia sobre os aspectos antropolóxicos e as orixes históricas da festividade dos mortos en Galicia. O acto tivo lugar ás 19h do pasado 30 de outubro no local da Asociación Cultural A Galleira, sita na praza de San Cosme.

Samaín na praza de San Cosme

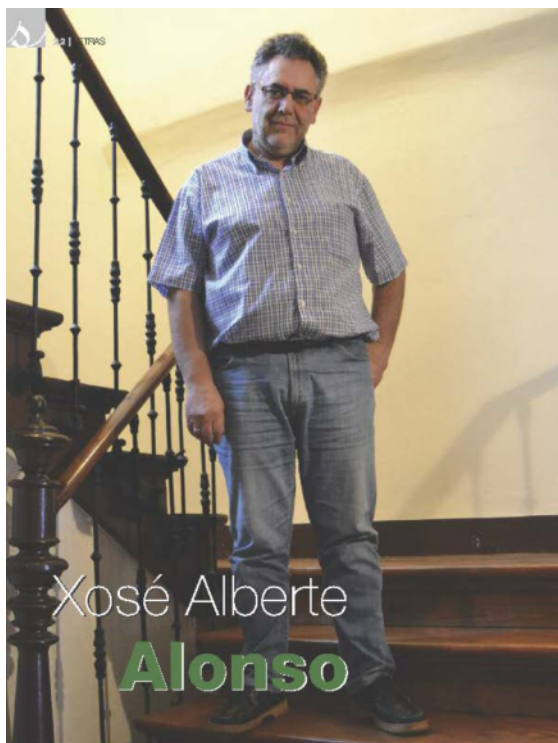
30 Xoves de outubro
19:00 horas: Paledra "As orixes do Samaín" coa Sociedade Antropolóxica Galega.

31 Venres de outubro
19:30 horas: animación e xogos para crianzas
21:00 horas: concerto "Roberto Sobrado e Rafa Campoy"

Haberá petiscos de outono

Organiza: **A GALLEIRA** asociación cultural

Colabora: **Concello de OURENSE**

Xosé Alberte
Alonso

ENTREVISTA AO INVESTIGADOR E COLABORADOR DA SAGA ALBERTE ALONSO

Co gallo da publicación do 1º número da colección *Monografías da Sociedade Antropolóxica Galega* a revista *Sustansia* faille unha extensa entrevista ao copañeiro Alberte Alonso, autor de **"O uso das pedrafitas no neolítico galego. Estudo das pedrafitas de uso astronómico e das pedrafitas fálicas"**, obra publicada pola SAGA.

OUTUBRO 2014 | 23

Desde que, a comezos dos anos 80, despertou no seu interior o interese polos menhires, Xosé Alberte Alonso Fernández (O Grove, 1961) ten dedicado moitas horas á busca e catalogación das pedrafitas galegas, un labor que agora se ve recompilado en *O uso das pedrafitas no Neolítico galego*, un volume que acaba de editar a Sociedade Antropolóxica Galega.

Por Eduardo Muñiz | Fotografías João Bieites e Eduardo Muñiz

“O Grove ten un gran patrimonio que poñer en valor

Foi no ano 1961, colaborando no levantamento da pedrafitas de Garandás, en Moraña, que alguén derrubara coa intención de rouba-la, cando este grovense, que desde hai anos reside en Sarriena, descubriu nestes monumentos megalíticos un campo de estudo que vai máis alá da simple afección e que intensificou nos últimos anos, como demostra o libro que presentou no mes de maio. Acaba de presentar un libro sobre menhires, pero previamente tiñase internado nos campos da poesía e da narrativa. Si, algunha cousiña fixen. Incluso non están publicados, pero teño poemarios inspirados no Grove, onde vivín ata os 20 anos. Cando nace e ese interese se viu polas letras? Pois con 16 ou 17 anos xa facía algunhas cousas. De feito, de mozo fun cantautor. Facía poemas en galego e

adaptabaas a cancións. Actuei no Cine Besada, no pavillón de deportes... Falemos xa dun libro que centra en dous tipos de menhires ben distintos, os fálicos e os de observación astronómica. As pedrafitas de observación astronómica estaban colocadas en lugares determinados para sinalar o equinoccio de primavera e outono e o solsticio de verán a través dunhas fendaduras polas que se podía ver o sol. E por que querían saber isto? Polas colleitas, xa que no Neolítico o home comezou a cultivar. As pedrafitas fálicas teñen outra funcionalidade. Servían para cultos relacionados coa fertilidade, coa procreación. Suponse que ao seu redor había unha serie de cultos relixiosos e mesmo cristiáns. Na Bretaña hai unha danza moi antiga arredor dunha pedrafitas e temos constatación de que este tipo de danzas existiron tamén en Galicia.

FICHA TÉCNICA
Título: *O uso das pedrafitas no Neolítico galego*.
Autor: Xosé Alberte Alonso Fernández
Idioma: galego
Editorial: Sociedade Antropolóxica Galega
Páxinas: 72
Encadernación: rústica
ISBN 2341-0353

DAS PEDRAS Á POESÍA

Antes de que *O uso das pedrafitas no Neolítico galego* se convertese na primeira entrega da serie de monografías que prepara a Sociedade Antropolóxica Galega, Alonso xa tiña colaborado con este colectivo cun artigo na súa publicación *Fd de Veleno*. De feito, foi o antropólogo Rafael Quintán, presidente da sociedade, o que animou a Alonso a levar ao papel moitos anos de estudo dos menhires galegos. Un traballo que este grovense continúa e amplía case a diario no blog que puxo en funcionamento a comezos do presente ano, *catalogaciondepedrafitasdegalicia.blogspot.com*, onde vai progresivamente incorporando documentación "para que as pedrafitas galegas poidan ser localizadas e estudadas por outras persoas". Mais o estudo do patrimonio non é o único campo que achegou a Alberto Alonso ao mundo das publicacións, ao que chegou en primeiro termo coas súas facetas de escritor e poeta. No ano 2011, publicou na editorial Tokosoutos *No Castro*, unha novela de ficción inspirada no mundo celta e protagonizada polo druida dun castro imaxinario. Ese mesmo ano viu tamén *Alento*, un poemario no que reúne textos "de inspiración persoal, naturalista ou inspirados tamén en pedrafitas", que viu a luz da man da editorial pontevedresa El Taller del Poeta.

OS + VENDIDOS NO GROVE

1. **El umbral de la eternidad**
Ken Follett. Plaza & Janes
2. **La Pirámide invisible**
Javier Sierra. Planeta
3. **Diario de Greg G**
Jeff Kinney. RBA
4. **De volución fix. O mundo dos dinosauros**
Abraham Carreiro Fernández. Moito Conto.
5. **O Grove escurrido/intermezzo**
Eduardo Barande. Todogrove

* Datos facilitados pola Agrupación de Libreiros do Grove.

–Explicaba recentemente que en Galicia hai máis de cen menhires catalogados. Trátase dunha cifra importante?

–É unha cantidade importante se temos en consideración que hai quince ou vinte anos só se tiña constatación en Galicia de tres ou catro monólitos destas características.

–Isto demostra que en Galicia estaba bastante poboada no Neolítico, por así dicilo?

–Sempre digo que Galicia estivo ategada de pedrafitas. O que pasa é que hai diferentes situacións nas que estas foron destruídas ou reempregadas para outro tipo de funcións no agro ou na gandería, mesmo facendo de valados ou de cancelas... Hai que dicir que moitas pedrafitas se salvaron grazas a que desde moi antigo foran reempregadas para a separación de termos parroquiais ou municipais.

–Non me diga que tamén se utilizaban de marcos...

–Desde moi antigo. A mesma igrexa católica e o poder administrativo as empregaron para esa funcionalidade.

–Sábese dalgún monumento deste tipo no Grove?

–Non, de momento non hai constancia deste tipo de ben patrimonial tan antigo.

–Pero si hai indicios de que estivo poboada desde moi antigo, non?

–Hai lugares como Cantodouro, Rons ou a Punta do Castiño nos que hai posibilidades de que houbera unha fortificación pequena, tipo castro. Na Siradella xa está estudado que houbo un, pero estes son supostos emplacements de pequenas fortificacións anteriores a Adro Vello. Que por certo, eu quixera facer un chamamento, se é que esta publicación chega a mans do Goberno municipal. Anímoo para que no Grove haya un cambio de mentalidade e se poña en valor todo este tipo de ben patrimonial. Penso que á xente lle gustaría moito saber

da súa historia e da súa prehistoria, dos seus valores patrimoniais ancestrais. E non falo só dos castros, falo de que hai que poñer en valor todo o patrimonio material e inmaterial do Grove. Démonos de conta de que cando foi illa recibiu constantes visitas de diferentes pobos, tanto da propia península coma do exterior. Entón, eu animaría os responsables municipais a que aposten polos bens patrimoniais.

–Que se podería facer para preservar ese patrimonio?

–Por exemplo, pór un nomenclátor exhaustivo da toponimia. Porque no Grove hai topónimos moi fermosos, que mencionamos todos os días e descoñecemos a súa interpretación, como Peralto, Meloso, Raboredo, Balea... Tamén sería moi interesante un estudo antropolóxico dos seus cantares, ditos e crenzas. En Balea, por exemplo, hai un cruceiro no que desde a antigüidade se enterraban os meniños que nacían mortos; como non se podían bautizar, situábanos aos pés do cruceiro, por ser un lugar sacro.

–Volvendo aos menhires, leva décadas buscando e estudando estes monumentos megalíticos. E a pregunta é por que.

–Porque a pedrafita comunica moito case sen tocarla. Nun xacemento arqueolóxico tes que escavar, tes que remover. Coa pedrafita non, ela mesma se amosa. Ten unha configuración estética, unhas marcas, unha forma, que sabendo interpretalas xa che transmite a súa funcionalidade dunha forma bastante clara.

PRESENTACIÓN DA OFERTA EDITORIAL DA SAGA NA BIBLIOTECA PÚBLICA DE VERÍN. 27 DE NOVEMBRO DE 2014.

Unha vez máis fomos acollidos na biblioteca Pública do Concello de Verín. Esta vez tivemos a oportunidade de presentar a nosa xa ampla oferta editorial. Tamén avanzamos en primicia algún dos temas que levamos ó prelo co novo número de **Fol de Veleno**, o Anuario da SAGA nº 5, que sairá ás rúas a primeiros do ano 2015 cunhas 250 páxinas de artigos sobre a cultura galega. Queremos pois agradecer tanto á multi-premiada biblioteca pública de Verín —Varios

premios María Moliner de animación á lectura, entre outros— no só por acollernos dentro da súa variada programación senón por facelo sen apenas tempo de reacción pola súa parte. Coidamos que a súa eficacia organizativa debería ser premiada tamén. Sen dúbida un gran exemplo do bo traballo que fan moitas das bibliotecas públicas galegas.

Esta é unha pequena mostra das imaxes desta actividade. Agradecemos especialmente os veciños das terras de Monterrei e tamén á Concelleira do Concello de Verín Corona Meixeira a súa presenza no acto.

RESENTACIÓN EN VIGO DO LIBRO "ALICORNIO. O PODER DO CORNO DE UNICORNIO NA MEDICINA TRADICIONAL GALEGA"

O pasado xoves 4 de decembro ás 20h presentamos na librería Andel de Vigo o libro "**Alicornio**" de Rafael Quintía. No acto acompañou ao autor o compañeiro e etnógrafo Xosé Anxo Rosales, da Sociedade Antropolóxica Galega (SAGA).

Rafael Quintía Pereira

ALICORNIO

O poder do corno de unicornio na medicina tradicional galega

SAGA e Andel
convidan á
PRESENTACIÓN
de
Alicornio.
O poder do corno de unicornio na medicina tradicional galega,
de
Rafael Quintía Pereira

O acto, que correrá a cargo de
Xosé Anxo Rosales González
e o autor,
celebrase este xoves, 4 de decembro,
ás 20 horas en

Xosé Anxo Rosales e Rafael Quintía

PRESENTACIÓN DA DO Nº2 DA COLECCIÓN MONOGRAFÍAS DA SAGA: "PETRÓGLIFOS INÉDITOS DAS COMARCAS DE OURENSE E ALLARIZ-MACEDA"

Queremos agradecer aos veciños do Concello de Esgos e aos seus representantes a extraordinaria acollida que dispensaron á Sociedade Antropolóxica Galega SAGA, na tarde do pasado día 5 de decembro.

Unhas setenta persoas encheron a magnífica sala do Centro Cultural Parada Justel para asistir á presentación do gran traballo do compañeiro José Antonio Gavilanes, a monografía nº2 da SAGA: "Petróglifos Inéditos das Comarcas de Ourense e Allariz-Maceda", Editado pola propia SAGA.

Efectivamente, xornadas coma esta fan que todas as horas de traballo de campo, de análise da información de escritura e de edición, estean plenamente xustificadas. Verdadeiramente os compañeiros da SAGA recibimos unha cariñosa dose de ilusión, a maiores da que levamos de serie, para seguirmos a traballar a prol da cultura de Galicia.

Moitas grazas, pois, e aquí lles deixamos unhas imaxes do acto a xeito de recordatorio.

José Antonio Gavilanes nun intre da súa ponencia

Co alcalde de Esgos Mario Rodríguez

A monografía nº2 da SAGA

O evidente interés dos veciños de Esgos polo seu patrimonio cultural. Grazas en nome da SAGA.

Presentación do libro de Rafael Quintía
**Patrimonio inmaterial de
San Martiño de Salcedo**
Lendas, historias e crenzas

Xoves 11 de decembro ás 20:30 h.
Casa das Campás

PRESENTACIÓN DO LIBRO "PATRIMONIO INMATERIAL DE SAN MARTIÑO DE SALCEDO"

O pasado xoves 11 de decembro ás 20.30h presentamos na Casa das Campás, Pontevedra, o último traballo do antropólogo da SAGA Rafael Quintía e que leva por título **"Patrimonio inmaterial de San Martiño de Salcedo"**. Esta monografía editada pola SAGA recolle nun volumen de 570 páxinas unha cumprida mostra do patrimonio inmaterial desta parroquia pontevedresa.

No acto, organizado polo concello de Pontevedra e a Sociedade Antropolóxica Galega, o autor estivo acompañado polo concelleiro de Patrimonio Luis Bará e polo antropólogo Buenaventura Aparicio Casado.

Diario de Pontevedra

O numeroso público asistente encheu a sala da Casa das campás

Xunto a Luis Bará e Buenaventura Aparicio

O concelleiro de Patrimonio Histórico do concello de Pontevedra. Luis Bará, abrindo o acto

Intervención do antropólogo Buenaventura Aparicio Casado

Falando do patrimonio de Salcedo

Un momento da presentación

DESCUBRIMOS UN PETRÓGLIFO INÉDITO NA PARROQUIA PONTEVEDRESA DE SAN MARTIÑO DE SALCEDO

O pasado día 15 de maio e por mor dun traballo de catalogación do patrimonio etnográfico da parroquia de San Martiño de Salcedo no que estamos traballando, os membros da Sociedade Antropológica Galega Rafael Quintía e Antonio Vázquez descubriron no lugar coñecido como Monte dos Penedos un petróglifo inédito e, xa que logo, non catalogado a día de hoxe.

Este petróglifo, de peculiar fasquía, está conformado por unha pía de orixe antrópica duns 30 cm de diámetro por uns 20 cm de fondo, diferentes agrupacións de covañas moi erosionadas e outras marcas dispersas, de aparencia máis recente, que semellan realizadas con punzón de ferro

*Petróglifo do Monte dos Penedos.
Motivos: pía antrópica, covañas e
posibles marcas de punzón*

Os gravados atópanse sobre unha laxe de granito de gran fino de dúas micas localizada a ras de chan e semicuberta polo manto vexetal e a terra. A dita laxe está situada na faldra noroeste do monte, nunha zona boscosa de eucaliptos, xestas e fento e dentro do enclave arqueolóxico catalogado como castro de Matalobos ou do monte dos Penedos.

O achádego foi debidamente posto en coñecemento da Dirección Xeral de Patrimonio Cultural para que proceda ao seu inventariado e catalogación e se tomen as medidas pertinentes para a súa conservación e protección.

*Primeiro plano de combinación de
covañas*

*Primeiro plano da pía de orixe
antrópica*

Vista xeral da laxe cos gravados

*Localización da laxe
cos gravados*

DENUNCIAMOS UN ATENTADO CONTRA O PATRIMONIO ARQUEOLÓXICO

No pasado mes de maio puxemos en coñecemento —vía rexistro— do Xefe do Servizo de Vixilancia e Inspección do Patrimonio Cultural da Xunta de Galicia en Pontevedra o atentado que sufriu un dos petróglifos documentados na parroquia pontevedresa de San Martiño de Salcedo. En concreto denunciámos a destrución parcial do petróglifo do Monte do Castro (lugar de Cabanas), descuberto en maio do ano 2011 con motivo dos traballos de deslinde dos montes en man común e convenientemente posto en coñecemento do Servizo de Patrimonio Cultural no seu día, quen procedeu ao seu inventariado.

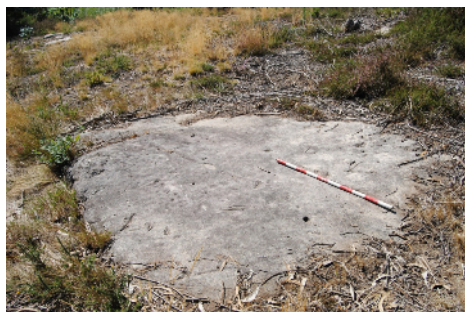
O feito foi detectado o pasado día 15 de maio polos membros da Sociedade Antropolóxica Galega Rafael Quintía e Antonio Vázquez, nunha visita rutinaria a esta estación rupestre. O devandito petróglifo atópase no trazado dunha liña de media tensión propiedade da empresa FENOSA. No lugar puidemos observar que a empresa viña de realizar os obrigados traballos de roza e limpeza da vexetación existente baixo o trazado da liña. O uso da correspondente maquinaria agrícola de limpeza

Petróglifo do Monte do Castro antes de sufrir o atentado

Petróglifo do Monte do Castro despois de sufrir o atentado

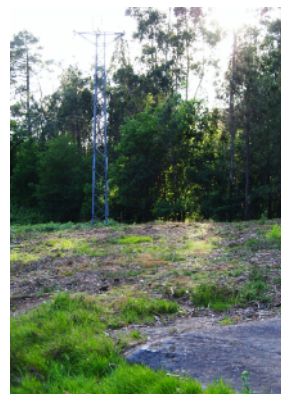

Petróglifo do Monte do Castro no momento en que se catalogou co Técnico de Patrimonio. Ano 2011

Petróglifo do Monte do Castro na actualidade, con parte dos gravados destruídos

—posiblemente unha desbrozadora de disco ou unha máquina de cadeas— entendemos que foi a que ocasionou o desfeito, esnaquizando unha parte perimetral da laxe onde se atopaba distintos motivos de covañas e unha combinación de círculos concéntricos que aproveitaba unha protuberancia da rocha para destacar a súa feitura.

Petróglifo baixo o trazado da liña eléctrica

Solicitouse á Dirección Xeral de Patrimonio que investiguase este atentado contra o noso patrimonio arqueolóxico e que levase a cabo as medidas pertinentes. En semanas posteriores púxose en contacto con nós, con moito interese e dilixencia, o comisario da Policía Autonómica en Pontevedra para proceder á localización exacta do petróglifo e á súa inspección e investigación e denuncia do atentado perpetrado contra esta estación de arte rupestre.

SOESTO CAPITAL DE GALICIA. CABODANO DO REI AFONSO IX.

Miguel Losada. Secretario da SAGA

Un dos ritos, verdadeira institución de feito, da cultura galega son os cabodanos. A morte, os antes-pasados, os defuntos en definitiva, fan a meirande das nosas parroquias e como tal ocupan un senlleiro lugar dentro do noso pensamento colectivo. Este xeito de ver o mundo maniféstase nun impulso que procede da forza da tradición e é quen de suplir os baleiros e lasitudes cos que moita xente vive instalada no vixente e mais estendido modelo relixioso.

Así, en Galicia, podemos atopar persoas que non practican certos ritos oficiais, como pode ser a misa dominical, mais que si seguen as rutinas que consideran propias e axeitadas como pode ser a asistencia ós enterros, os velorios ou os cabodanos.

Así pois hoxe, 24 de Setembro de 2014, podemos lembrar que é o día no que se cumpre o 784 cabodano do pasamento de quen chegou a ser rei dos galegos, Afonso IX.

A natureza política e simbólica dun rei daquel tempo é ben diferente do rol que puidera desenvolver un monarca actual. O rei Afonso IX acabou en Sarria e foi sepultado na catedral de Compostela. Era neto do emperador Afonso VII que nacera en Caldas de Reis, fillo de Fernando II e foi pai do nomeado Fernando III, o santo, e avó do inda mais sonado Afonso X, o sabio.

Todos eles constitúen unha verdadeira saga chea de peripecias militares, amorosas e políticas. Varios matrimonios, incontables amantes e ducias de fillos. Polo medio arcebispos como Xelmirez ambicioso, movendo as súas fichas

Fonte: [http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Afonso_IX_de_Le%C3%B3n_\(Ayunamiento_de_Le%C3%B3n\).jpg](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Afonso_IX_de_Le%C3%B3n_(Ayunamiento_de_Le%C3%B3n).jpg)

polo taboleiro da Historia. Ataques vikingos, revoltas populares, potentes como o Conde de Traba, construtores de catedrais e guerreiros de fronteira como Xerardo sen pavor.

Retrato de Diego Xelmírez visto por Francis de Blas, nesta páxina.

<http://www.francisdeblas.com/retratos/diego-gelmirez-obispo-de-santiago/>

Xeraldo Sen medo Seguidor das antigas tradicións.

Fonte <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/1/18/GeraldoGeraldeseSemPavor.jpg/330px-GeraldoGeraldeseSemPavor.jpg>

Mais sobre todo houbo moita paisaxe, humana e cultural, galega. Así, se hai pouco houbo un “raposo de Arteixo” tamén pode ser que ó rei das Cantigas de Santa María se lle puidera chamar o “sabio de Allariz” ou algo así. De neno – a vila ourensá foi a parroquia do fillo de Afonso IX. É sabido que a infancia é a patria certa da xente, como dixo o Rilke. Por algo sería cando o pai mandou o cativo a Galicia para ser educado en galego e “troquelado” coma persoa e futuro magnate.

Este detalle do Afonso pai, xunto con varios outros que denotan a súa personalidade, fan del unha personaxe galega a medio camiño das creacións de Valle-Inclán e Cunqueiro. En efecto, Afonso IX convocou no ano 1188 as primeiras cortes representativas, ou modernas se se quere, de Europa e tamén do mundo xa que a elas foron chamados por vez primeira os representantes das cidades.

Foi tamén un gran viaxeiro xa que, en realidade, toda a corte de conselleiros, nobres, diplomáticos, e toda caste de xentes, transhumaban dun castelo a outro; dun pazo a outro, dunha Casa Grande a outra. E aló onde estaba o rei, aló estaba a capital do reino. Tamén lle interese a agricultura.

Un deses lugares que poden chamarse por dereito propio “*Antigas Capitais Galegas*” é Soesto, no actual concello de Laxe, onde foi veciño (en varias ocasións) do casal do Arrueiro, pode que no mesmo solar onde hoxe fica inda un importante pazo galego: O Pazo de Leis.

O pazo de Leis en soesto, Laxe

Así pois toda a corte estivo instalada mesmo a carón do castro de Castrelo, onde no ano 2009 apareceu un achado tan monumental como enigmático, que xa fora analizado no seu día por Manuel Gago en:

<http://www.manuelgago.org/blog/index.php/2009/08/18/importante-achado-arqueoloxico-na-ampliacion-da-estrada-a-laxe/>

Por todo o que se pode entrever na biografía deste personaxe, non podemos por menos que

Areal de Soesto

preguntármonos que tiña Soesto para ser escollido polo rei? Por que decidiu instalarse tan preto dun castro monumental ou o que é o mesmo, canto de monumental e prestixioso tiña o castro e o seu solar como para que o rei o escollera coma tela de fondo da súa actividade rexia? Toda esta zona, en realidade, chegou a ser o epicentro da lexitimidade política de gran escala galega, xa que nela asentaba as súas raíces morais e ideolóxicas aquel que firmaba como “*Principis Gallaecie*” Pedro Froilaz, Conde de Traba que tanto axudara ó avó de Afonso IX.

É doado imaxinar o rei dando un paseo até o inmediato Castro de Castrelo, acompañado dos seus logo de ter despachado cos nobres, arraxado asuntos e comido unha empanada de maragota con viño de Ribadavia. Leva inda faragullas na barba. Á volta, xa no pazo, unha vella pasaralle un alicornio por mor dunha pezoña que ten nunha perna dende que sendo neno tocara unha toupa.

O poder do Alicornio. Foto X. A. Gavilanes 2013

Mais información sobre a corte itinerante do Rei nestas páxinas

<http://e-spania.revues.org/18626>

http://www.concellodelaxe.com/turismo/info.php?id_seccionweb=121&id_info=3

OS PETRÓGLIFOS DE SANDÍN E O CAMIÑO DO SOL OU O PORQUÉ DOS CADELOS QUE CORREN ATRÁS DOS CARROS

Miguel Losada. Secretario da SAGA

A mediados do ano 2013 na SAGA tivemos coñecemento da existencia dunha interesante zona cun importante *corpus* de tradicións locais inda vixente. Ademais parte deste sistema mítico estaba, segundo os nosos informantes locais, asociada con varios petróglifos inéditos. Tratábase dos montes inmediatos a Sandín, parroquia de Flariz no concello de Monterrei, Ourense.

Un dos nosos primeiros obxectivos sería a localización e fotografado dun panel granítico que contiña, segundo nos informaran, o denominado petróglifo do Sugarido no emprazamento do mesmo nome, ás aforas da localidade.

Agardabamos poder ir, nas seguintes semanas, acompañados por algunha xente de Sandín para que nos levasen á fonte da Moura e a outros prometedores lugares nos que poder escoitar de primeira man os relatos asociados. Pouco despois aconteceu o monstruoso incendio do mes de agosto daquel ano, polo que tanta angustia e carraxe experimentarían as xentes desta parte do planalto do Larouco, entre eles os de Sandín.

Fotos do incendio

<http://pedroarmestre.photoshelter.com/gallery/2013-08-24-SPAIN-FOREST-FIRE-CUALE-DROSANDIN/G0000FIvdhCNRVcE/C00009phPFW6A2rU>

Nova do incendio

<http://www.europapress.es/sociedad/noticia-incendio-cualedro-ourense-afecta-alrededor-1100-hectareas-llega-portugal-20130825101802.html>
<http://www.calamar2.com/2013/08/24/el-incendio-de-cualedro-el-mas-grande-de-galicia-este-ano/>

Por elo, non foi até un mes despois cando puidemos achegármonos por aquelas alturas cubertas de cinsa máis propias de Mordor que da magnífica paisaxe galega. A escena era deprimente, e a preocupación aumentou cando comezamos a ver un dos máis lamentables efectos do lume no monte.

Pedras estonadas pola acción do lume de alta intensidade. Foto SAGA 2013

Percorremos a zona, devida daquela nunha antesala do inferno, xunto cun natural de Sandín, Manuel Atanes Gómez —ó que lle agradecemos os seus coñecementos, informacións e compañía— que nos levou até a Fonte da Moura e tamén ó lugar do Sugarido onde xa non demos atopado o petróglifo que iamos procurar, pode que xa desaparecido polos sucesivos lumes que teñen afectado nas derradeiras décadas do XX ó monte galego, abandonado e, o que é peor, infravalorado.

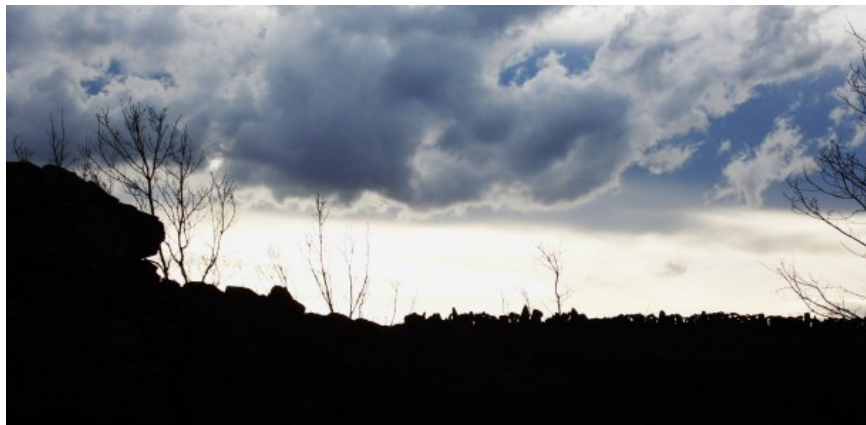
Algo abatidos e sa de volta cara Sandín, Manolo, o noso guía propuxo achegarse até o lugar de O Penedo do Mouro, polo que atravesaba un importante camiño Norte-Sur.

Da importancia do sitio daba conta o feito de que nel era onde situaba a tradición local a manifestación discontinua dun “vella” que pode

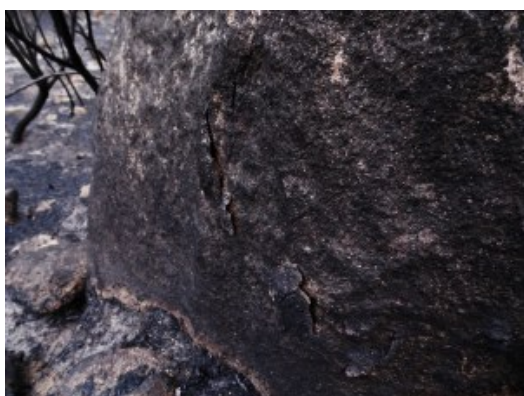

ser vista no alto dos penedos. Vestida con algo semellante a unha capa de burel marca coa súa presenza a existencia dun inveterado contido simbólico e, xa que logo, encriptado.

O chegar a un outeiro, nun valo de pedra vimos as primeiras e familiares marcas dunha antiga vinculación co territorio.

Valos de pedra nos montes de Sandín. Foto SAGA 2013

Panel pétreo do Sugarrido, Sandín, Monterrei, Ourense. diversas zonas danadas de diferentes xeitos. Foto SAGA 2013

"Ferraduras" nas rochas do camiño. Posible reutilización ou nova sintaxe a partir dun vello motivo?

As novas figuras fotografadas pouco despois do incendio en 2013. Fotos SAGA 2013

O que non contabamos foi atopármonos diante do que, inmediatamente, percibimos como algo novo para nós.

Esta mesma idea, a novidade implícita, foi referendada tralas investigacións recentemente desenvolvidas pola Universidade de Vigo, Campus de Ourense, no Proxecto Alto Tamega.

Link á nova do proxecto e programa no blog da SAGA.

<http://sociedadeantropoloxicagalega.wordpress.com/2013/08/21/proxecto-alto-tamega-comezou-o-traballo-de-campo/>

Facebook do proxecto.

https://www.facebook.com/ProxectoAltoTamega?hc_location=timeline

O novo estilo na Universidade de Vigo.

http://duvi.uvigo.es/index.php?option=com_content&task=view&id=8882&Itemid=2

A seguir empregámonos ó intento de establecer referentes que permitiran encadrar dentro dalgún contexto cultural estes magníficos petróglifos. para elo cumpría preguntarse cal podería ser o alcance semántico e simbólico dos motivos. Foi entón cando traballamos coa idea de que as figuras aparelladas eran inversas e, xa que logo, expresaban reciprocidade. Poderían representar a idea de xemelgos, parellas dinámicas que efectúan unha acción, e por elo cumpren unha función ou desenvolven un traballo.

Perante a ausencia de referentes bibliográficos achegados que puideran contextualizar directamente este achado, recorremos ó escenario continental na procura de achados semellantes.

Compre lembrar que mesmo dentro do ámbito galego coexisten manifestacións moi diferentes que denotan a posible existencia de contextos ideolóxicos pretéritos tamén diferenciados. Os distintos estilos estarían a expresar ideoloxías ou visións do mundo diferentes inda que, como en todas as sociedades antigas, compartían inquietudes “estruturais” propias das sociedades humanas. Sobrevivir ó paso inexorable das estacións é un asunto fundamental nas zonas mornas do planeta. Tamén os movementos das presas de caza, a sazón dos cultivos, o balance entre a enfermidade e saúde, a fame e a fartura, a vida e a morte en definitiva. Mesmo hoxe en día somos vasalos do sol.

En moitas mitoloxías¹ os heroes teñen unha relación dinámica co astro solar. Tal é o coñecido caso de Dédalo e de Ícaro, por exemplo. Noutras relativamente abundantes ocasións, a tradición predica propiedades cósmicas dunha parella divina, celeste, santa ou sacra. Eses pares adoitan seren xemelgos místicos ou xemelgos cun rol fundamental para o equilibrio, inestable, da orde cósmica.

¹ Cfr. Por exemplo: A Dictionary of World Mythology. Cotterell, Arthur. Oxford University Press. 1986 e Clark, Ella Elizabeth. Indian Legends of the Pacific Northwest. University of California Press. 2003

Cástor e Pólux (Polideuces) heroes xemelgos da mitoloxía da hélade representan en palabras de I.Gómez de Liaño (Gómez de Liaño, 1998) “... *El alternante tránsito del sol por la mitad superior y la mitad inferior de la esfera celeste, esto es, por el mundo subterráneo y el celeste*”²

Amphion e Zethus, xemelgos de Zeus, crean a cidade de Tebas igual que Rómulo e Remo, irmaus enfrontados crean a cidade de roma na tradición latina.

Apolo é tamén un deus deus solar e a súa xemelga, Artemis, deusa da noite, a caza e está directamente relacionada ca lúa. Ámbolos dous representan tamén ós principais astros do ceo. Caín e Abel son os primeiros homes “naturais” xa que a súa creación non dependeu directamente de Deus.

Xa noutras tradicións, como a mesoamericana, podemos atopar ós heroes xemelgos Hunahpú e Ixbalamqué (Ou Xbalanqué) recollidos dende a tradición popular no libro denominado (dende 1861) Popol Vuh. Cada un deles encarna ós dous astros.

No Oriente Medio os deuses matutinos e vespertinos [Arsu](#) e [Azizos](#) son tamén xemelgos celestes.

Na tradición persa Arhiman e Ahura Mazda son xemelgos, opostos e enfrontados, que representan a dualidade cósmica.

Na Australia central a tradición explica que unha parella solar de lagartos xemelgos crean o mundo e rescatan ás mulleres das gadoupas dun espírito lunar que as retén.

Na cosmogonía nórdica atopamos os deuses, tamén xemelgos, Frej (Freyr) e Freja (Freyja) como solar e lunar respectivamente. Posúen cadanseu carro co que percorren o ceo.

Moitas culturas das dúas Américas manexan o mito dos xemelgos, como os Iroqueses, onde atopamos unha parella “ positiva/negativa “ denominados “*estou disposto*” e “*o espullento*” cun rol semellante ó de Abel e Caín. Dous xemelgos, fillos dun oso e unha muller primordial inician a saga humana en varias culturas da costa oeste de Alaska. Tamén, entre os Inuit, o sol e alúa teñen a súa orixe na transformación dun irmán e unha irmá nos dous astros. Na costa do Pacífico son Enumclaw e Kapoonis os gobernantes sobre a luz e o trono. Entre os Navajo un par de heroes guerreiros, xemelgos, resultan ser fillos do sol dentro da súa saga cosmogónica. Resultan ser o “Fende_monstros” e o “Rapaz_de_Auga”. O seu pai transporta ó sol pola bóveda celeste e eles rematan sendo dous heroes que percorren o mundo polo ceo. Os Hurón do nordeste americano teñen a Ioskeha e Tawiskara, e outras tribos falan de Gluskap e Malsum. Masewi e Oyoyevi son a parella heroica entre os indios Acoma do suroeste de Norteamérica e cumpren unha función mítica equivalente á do par de “iguais recíprocos” Ariconte e Tamendonare da cultura do Pobo Tupinamba do brasil. Entre os Xingú, tamén do Brasil, os irmáns xemelgos Kuat e Iae fanse cargo do control do sol e da lúa.

Na Melanesia atopamos a Kavinana e Karvuvu, o “sabio” e o “estúpido” respectivamente e que representan a dicotomía entre a vida e a morte, os aspectos positivos e negativos da existencia. Nas culturas africanas a importancia desta idea está tamén moi estendida. No antigo Exipto o deus Geb e a deusa Nut son xemelgos que fican separados pola intervención do gran deus Ra que sitúa o aire entre eles. O seu rol é de complementariedade. Osiris e Set son fillos xemelgos e enfrontados, ou sexa, opostos, de Geb e Nut.

Entre os Yoruba existe a tradición da parella de irmáns, os Ibejis, que proceden dunha muller primordial preñada de xeito máxico, e entre os Dogon de Mali a deidade Nummo é en realidade

² Ignacio Gómez de Liaño. ed Siruela, 1998. P.113-115

de, unha parella de xemelgos masculino e feminino. Para os Fon de Benim a parella de xemelgos está formada por Mawu, a lúa, e por Lisa, o sol.

Por último podemos citar o caso da tradición relixiosa dos Nuer —Val do Río Nilo, Sudán do sur África— na que os xemelgos aparecen relacionados co Ceo e asimilados á condición das cousas sacras ou superiores. Para os Nuer, os xemelgos, calquera parella deles, son paxaros que voan mal e baixo, mais en calquera caso e como todos paxaros, son manifestacións superiores da sacralidade. Recollido por Evans Pritchard³ a mediados do S.XX, este traballo é xa un clásico.

Mais foi o artigo⁴ de K. Kristiansen⁵ o que nos fixo pensar na relación entre a iconografía destes petróglifos e a ampla tradición cosmogónica continental na que podían ter un encaixe efectivo.

En efecto, dentro do corpus de narracións míticas celestes son moi prevalentes algúns elementos como o carro, o lobo a serpe e a existencia de espazos invertidos, “arriba e abaixo” que significan o amplo abano da reciprocidade posible entre os planos ou mundos do cosmos. Unha clara versión ou actualización deste tema é o escenificado polo ciclo invernal do antroido galego, por exemplo, onde as figuras “superiores” encarnadas polos Cigarróns, Peliqueiros e outras denominacións “tocan terra” cos seus traxes ambíguos cando corresponde⁶.

Unha gran serpe de 380 m de longo semella devorar ó sol no Serpent Mound Memorial en Ohio, EE.UU. Fonte: <http://www.ancient-wisdom.co.uk/americaserpentmound.htm>

O lobo Sköll e o seu xemelgo Hati corre tralos cabalos da parella de irmáns composta pola deusa “Sól” (no noruegués antigo) e do deus Mani (a Lúa).

Parella de xemelgos, ou o porque dos cans que perseguen ós coches. Sól e Mani perseguidos polos lobos.

Fonte:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/5/51/The_Wolves_Pursuing_Sol_and_Mani.jpg/330pxThe_Wolves_Pursuing_Sol_and_Mani.jpg

O cabalo é un animal sacro na tradición hindú, por exemplo, na cal representa ó sol e ó lume. Encarna o principal elemento dentro do protocolo de sacrificio nos rituais védicos. Nos Vedas,

³ <http://seminariodemetodologiadelainvestigacion.files.wordpress.com/2013/04/los-nuer-de-sudc3a1n-evans-pritchard.pdf>

⁴ https://www.academia.edu/247786/Rock_art_and_religion

⁵ <http://www.cirs.info/chercheurs-fiche,langue.spa-id.1101.html>

⁶ <http://sociedadeantropoloxicagalega.wordpress.com/2014/02/26/publicamos-as-actas-das-i-xornadas-sobre-o-entroido-de-galiza/>

o percorrido, ceibe, dun cabalo e durante un ano sobre un territorio pode aproveitar a un rei que por medio da besta adquire a propiedade desa rexión. Nese sentido un cabalo é unha caste de “sol_sobre_a_terra”. Os cabalos e tamén os cervos, tan abundantes nos petróglifos galegos, poden matar serpes as cales son inimigas do sol. O cervo, pois, e tamén é un ser relacionado co sol. Mircea Eliade⁷ resume a gran importancia deste animal dentro da tradición europea. Un carro é o vehículo no que os deuses de moitas tradicións percorren os ceos. Posiblemente unha das mellores sínteses dispoñibles para a aproximación a esta ideoloxía e as cosmogonías relacionadas, sexa a que exemplifica o famoso Carro solar de Trundholm.⁸ Onde a besta explica o seu rol de helióforo e xa que logo a súa misión fundamental.

O cabalo divino transporta ó Sol. Museo nacional de Dinamarca. Fonte: <http://www.museumsbutikken.dk/default.aspx?load=main&data=ProductInfo&key=180029>

Efectivamente, o ascenso do sol logo da invernía é un fito anual de primeira orde polas súas consecuencias vitais e xa que logo, simbólicas. No contexto atlántico⁹ europeo a deusa Brighid, Brigantia ou a Santa Bríxida, marca ca súa festa o comezo da fin da loita invernal aló polo primeiro de febreiro. Trátase do coñecido Imbolc celta, unha festividade a prol da luz solar que é “axudada” no seu ascenso polas cacharelas deste período no que tamén se enmarca a Candeloria¹⁰, do día seguinte do mes.

Östergötlands Runinskrifter KJ54, a runic inscription from the 3rd or 4th century in Norrköping, Sweden. Photo by Skvatram.

Gravado rúnico escandinavo, older futhark, onde segundo os expertos ficaría o nome de “Braidou ou Braido” e cuxo significado sería “a mais grande” ou “a excelsa” ou “digna”. Epítetos semellantes ós escollidos para a deusa Brighid. Per Nilsson (ex Arthur Norden 1925)

<http://www.rockartscandinavia.com/images/articles/per-nilsson-a07.pdf> p.26

K.Kristiansen¹¹ recolle antes que nos, esta idea da relación entre algunhas manifestacións

⁷ Eliade, Mircea De Zalmoxis a Gengis-Khan: religiones y folklore de Dacia y de la Europa oriental Cap.IV El Príncipe Dragosh y la caza ritual: La función religiosa del ciervo p. 150-157 Ediciones Cristiandad, 1985

⁸ Video e comentario sobre a peza. Museos Nacionais de Dinamarca <http://natmus.dk/en/historical-knowledge/denmark/prehistoric-period-until-1050-ad/the-bronze-age/the-sun-chariot/>

⁹ Posible inscrición adicada á deusa Brighid no Báltico. <http://www.rockartscandinavia.com/images/articles/per-nilsson-a07.pdf> p.26

¹⁰ A Candeloria representa, dende o ano 492, o día da purificación da Virxe, logo dos 40 días posteriores ó parto. Santa Bríxida tería axudado á Virxe e por elo a súa festa vai diante. Pola candeloria medio inverno fora, di o refranceiro popular galego. (múltiples variantes)

¹¹ A Candeloria representa, dende o ano 492, o día da purificación da Virxe, logo dos 40 días posteriores ó parto. Santa Bríxida tería axudado á Virxe e por elo a súa festa vai diante. Pola candeloria medio inverno fora, di o refranceiro popular galego. (múltiples variantes))

europas da arte rupestre e o mito dos xemelgos divinos, celestes ou heroicos que, como vemos teñen unha grande prevalencia dentro das tradicións humanas, das que poderíamos dicir que esta idea ven “de serie” dende algún tempo moi remoto.

O autor indica que o mito dos xemelgos divinos simbolizado polos barcos xemelgos é un motivo común nas expresións sobre rocha ou metal e que pode adscribirse á idade do bronce.

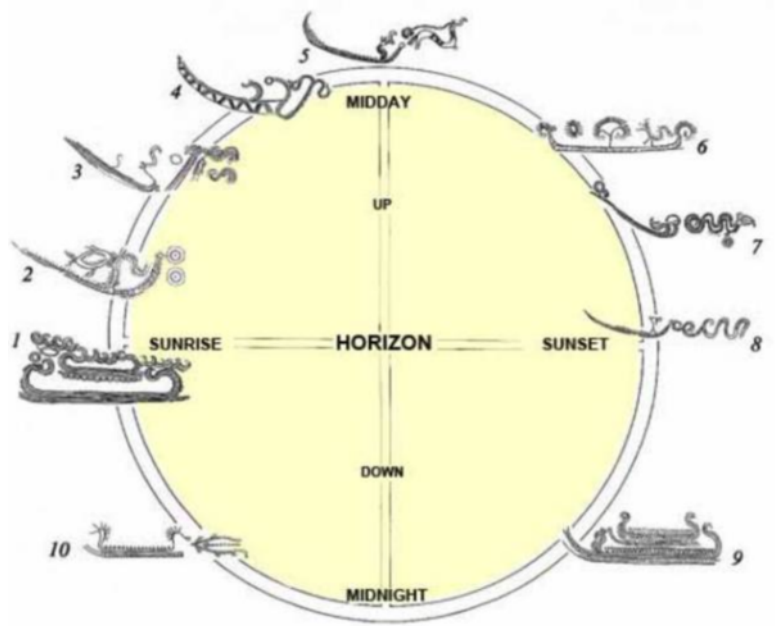
By establishing a correlation between text and material culture the Divine Twins could be safely dated to the Bronze Age in Europe. It could be demonstrated that twin ships is a common motive on metalwork and rock art. (Kristiansen 2010 .p99)

E tamén que, dada a súa localización en moitas áreas de todo o continente, debeu ser una idea ou motivo común nas sociedades do vello continente durante a idade do bronce.

It suggests that the symbolism linked to the Divine Twins was already widespread from the early Bronze Age (Pasztor 2008, Vianello 2008). (Kristiansen 2010 .p100)

As tradicións sobre este tema transmiten a idea de reciprocidade, equivalencia e dualismo agnóstico. Os espazos invertidos, antitéticos, acomodados no programa ideolóxico de moitas culturas, constitúen tamén unha ferramenta simbólica manexada tanto sincrónica como diacronicamente. Porque, lembremos, a cultura entendida como manexo dunha interface simbólica é un proceso crónico para a humanidade. Na seguinte figura podemos ver a representación mitificada do ciclo solar gravado sobre dife-

rentes coitelas da idade do bronce¹². As formas sinuosas e as parellas de inversos forman parte do xogo semiótico ou de contidos no que semella ser un deseño estandarizado.

Fonte: Museos Nacionais Daneses

<http://natmus.dk/en/historical-knowledge/denmark/prehistoric-period-until-1050-ad/the-bronze-age/the-sun-chariot/the-journey-of-the-sun-across-the-sky/>

fonte:
<http://natmus.dk/typo3temp/pics/50a27bb07a.jpg>

Comparen, se lles parece, a imaxe dun cabalo que aparece no sitio do museo danés coa do cabaliño da beira do Támega do que falamos máis adiante.

¹² Dirección do sitio en internet na foto.

<http://natmus.dk/en/historical-knowledge/denmark/prehistoric-period-until-1050-ad/the-bronze-age/the-sun-chariot/the-journey-of-the-sun-across-the-sky/>

Así pois é posible que os petróglifos de Sandín¹³, Monterrei, Ourense, estén dando conta da existencia dunha versión destes mitos sobre xemelgos celestiais, ou heroes fundadores. Pode ser que a súa vontade evidente de expresar reciprocidade ou a percepción da existencia de “planos” fluídos, inversos e reflectidos un do outro, estea indicando dende tempos remotos que o solar galego acolleu sociedades relacionadas culturalmente co resto do continente e co resto do mundo. O verdadeiramente anómalo sería que non fose así.

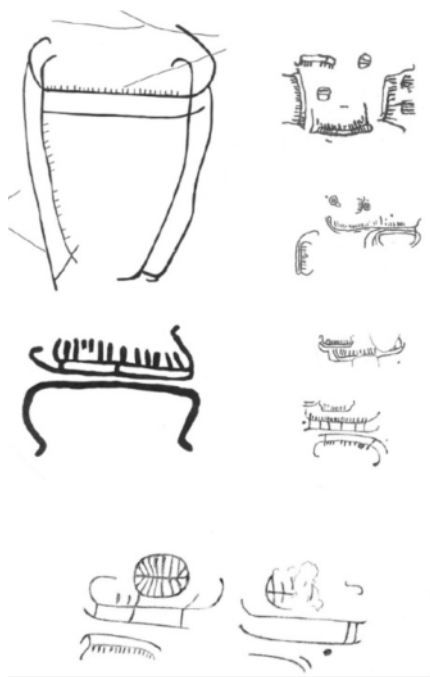

Figura 6.5 do artigo de K. Kristiansen. *Rock art and religion. The sun journey in Indo-European mythology and Bronze Age rock art.*

Fonte:

https://www.academia.edu/247786/Rock_art_and_religion

Por exemplo pode verse como na figura 6.5 das que recolle Kristiansen os autores plasmaron e xestionaron graficamente a idea da “inversión” dos planos da existencia dentro dun contexto mitolóxico ou dun “espazo mitolóxico”. Formas sinuosas, serpentiformes; cabalos e barcos; parellas de figuras. Barcos solares exipcios referendando o contido do mito e a súa omnipresenza.

A moi pouca distancia, tamén no Támega temos esta outra figura “xurdida” durante os traballos de investigación do proxecto Alto Támega. Moi probablemente é un cabalo e tal como vemos, pode ser que sobre o seu lombo viaxe o sol ou a lúa.

<https://www.facebook.com/AsociacionCulturalAltoTamega/photos/pcb.835719586446357/835718529779796/?type=1>

Estilisticamente pode verificarse unha notable similitude entre algunhas das formas escollidas nos petróglifos de Sandín e arredores como o cabalo do penedo das pisadiñas e outros amosados polos autores escandinavos e que están, segundo eles, exercendo como vehículo do concepto fundamental de “similares opostos”. Tampouco podemos obviar a existencia dalgúha caste de relación entre outros motivos, como xa puxemos de manifesto na entrada referida ó petróglifo das Cuncas ou as Ferradas en Vences, Santabaia, tamén do Concello de Monterrei e tamén obxecto de estudo dentro do Proxecto Alto Támega:

<http://sociedadeantropoloxicagalega.wordpress.com/2013/12/09/o-petroglifo-das-cuncas-ou-as-ferradas-the-yorkshire-conection/>

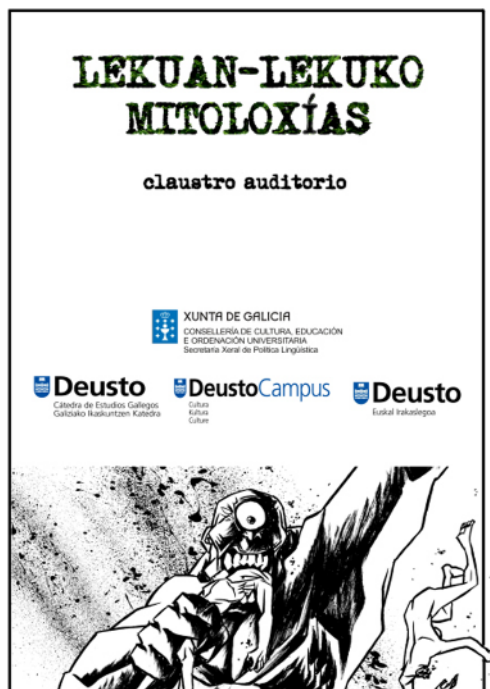
É por elo que propoñemos a plausibilidade de que estes, emprazados no interior ourensán, estean a dar conta da existencia dunha cosmogonía tributaria do gran ciclo cosmogónico europeo durante a idade do bronce e confluyente, á súa vez, cunha tradición estendida por todos os continentes habitados.

¹³ Fotos rexistro do petróglifo o penedo do mouro sandin-flariz, monterrei, en facebook. Proxecto Alto Támega <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.834807006537615.1073741859.508904632461189&type=1>

"LEKUAN-LEKUKO. MITOLOXÍAS". MITOLOXÍA COMPARADA DE EUSKADI E GALICIA

O antropólogo da SAGA Rafael Quintía colaborou coa Cátedra de Estudos Galegos da Universidade de Deusto asesorando na exposición "*Lekuan-lekuko. Mitoloxías*", unha mostra en clave comparativa de algúns dos seres míticos máis salientables das mitoloxías galegas e vasca. Unha vez concluído o curso académico achegamos no noso boletín os textos e ilus-

tracións da exposición así como a presentación que desta mostra fixo o responsable da Cátedra de Estudos Galegos Paulo O'Lema no blog <http://galegoeneuskalherria.wordpress.com>. A exposición contou coas ilustracións do debuxante José Ángel Ares que reproducimos neste artigo. O meu agradecemento a Paulo O'Lema polo envío do material para este artigo.

AS MITOLOXÍAS VASCA E GALEGA, PROTAGONISTAS NA UNIVERSIDADE DE DEUSTO

Xigantes antropófagos, antigas deusas que per viven na memoria dos homes, trasnos rebuldeiros... Estes, e algún máis, son algúns dos personaxes cos que vos poderedes atopar se andades estes días pola Universidade de Deusto. E é que a Cátedra de Estudos Galegos, en colaboración con Deusto Campus Cultura e Euskal Irakaslegoa, vén de botar a andar a exposición Lekuan-lekuko Mitoloxías, unha aproximación ás mitoloxías vasca e galega a través de varios dos personaxes partillados por ambas as dúas culturas. A exposición componse de varios desenhos realizados expresamente para a ocasión polo debuxante José Ángel Ares, e que se completan con outros tantos textos comparativos elaborados polo estudantado de Euskal Irakaslegoa e coas observacións achegadas por dous especialistas na materia como Manuel Etxeberria e Rafael Quintía.

contan con versión en galego, éuscaro e castelán.

AS MOURAS E A MARI

As Mouras son fermosas e elegantes mulleres mitolóxicas de Galiza, que habitan principalmente nas montañas e que son nomeadas de

A exposición estará dispoñíbel no claustro da Universidade de Deusto do 7 ao 21 de maio, de luns a venres e en horario continuo. O acceso, como decote, é libre e gratuíto, e todos os textos

moitas e diversas maneiras. Teñen os cabelos loiros e a pel branca, e son moi sedutoras. A miúdo levan sobre a cabeza grandes pedras con que construíren as súas moradas. As Mouras gardan fermosos tesouros, e desposúen das súas riquezas a todos aqueles que ousen romper as súas bruxarías e sortilexios.

Tamén en Euskal Herria existe un ser semellante: *Mari*. Este é o seu nome máis coñecido, sen dúbida, malia ter moitos outros. Ela é o xenio máis importante da mitoloxía vasca. Elegante e fermosa, ao igual cás Mouras galegas, é considerada a personificación feminina da Terra. Tamén Mari ten o pelo loiro e pasa os días ao sol, a se peitear. Nisto tamén se semellan as Mouras e Mari.

Disque Mari habita as covas e simas das montañas vascas (Anboto, Gorbeia...), e que a xente acode a ela na procura de axuda.

ANEXO

Mari é unha deusa precristiá, númen de consulta para os habitantes de Euskal Herria. É a expresión da Nai Terra e da natureza. Aparece no interior das covas, e viaxa dunhas a outras voando entre linguas de lume. Nas proximidades do monte Gorbeia cóntase que, ao chegar a primavera, Mari parte da cova Supelegor, en Itxiña, para se dirixir ás covas do Anboto, onde permanecerá até o tempo da colleita, e regresar despois a Supelegor para pasar o inverno, mentres a terra está en letargo. É así como se explica etioloxicamente o ciclo anual da natureza. Así mesmo, Mari é xuíza do ben e do mal. Amósase condescendente con quen acode a ela de boas maneiras, mais é moi severa con quen leve malas intencións.

A Era Cristiá foi desprazando os anteriores personaxes míticos, mais o pobo conservounos, e mesmo creou outros novos. En Mari temos o meirande expoñente do matriarcalismo vasco. No tocante ás Mouras, teñen, entre outras, a capacidade de se converteren en serpe (aspecto

que mesmo perviviu na toponimia galega). Adoitan sentar á beira dun río para peitear as súas douradas melenas cun peite de ouro (elemento que ten aparecido nos enxovais das tumbas megalíticas), e tamén é frecuente velas pondo os seus tesouros nunha rocha, ao sol. As mouras, en efecto, gardan riquezas nas covas e lugares montesíos que habitan. Iso atrae a ambición de moitas persoas que, de traizoaren a súa confianza, poden pagalo coa vida.

Nas Mouras encontramos a pervivencia dunha antiga gran deusa feminina, que recibe nomes como *A Moura*, *A Vella*, *A Orcavella*... De feito, a idea de a Moura transportar pedras sobre a cabeza convértea, no imaxinario tradicional galego, na construtora de numerosos megálitos existentes en Galiza. Este dato demostra a enorme antigüidade deste personaxe.

MOURAS ETA MARI

"Mouras" edo Mourak Galiziako emakume mitologiko eder eta dotoreak dira. Mendietan bizi dira, batez ere. Izen asko eta ezberdinak dituzte.

Ile horia eta azal zuria daukate. Gainera, limurtzaileak dira. Errekaren ertzean esertzen dira eta egun osoa ilea garbitzen eta orrazten ematen dute.

Bere buru gaineen harri handiak eramaten dituzte bere etxeak egiteko.

*"Mourek" altxorrak gordetzen dituzte, eta **aberastasunak** ebasten dizkiete bere sorginkeria apurtu dutenei.*

Euskal Herrian ere badaukagu bere antzekoa, Mari. Izen ugari hartu ditu honek ere, baina ezagunena Mari da. Bera da euskal mitologiako "jeinu" garrantzitsuena. Oso dotorea eta ederra da, Galiziako "Mourak" bezala; gainera, lurraren andrezko pertsonifikazioa da.

Marik ere Ile horia dauka, eta egun osoa eguz-

kiaren azpian bere ilea orrazten pasatzen du. Horretan ere, berdin aritzen dira Mourak eta Mari.

Mendietako haitzuloetan -Anboton, Gorbeian, ...- bizi omen da Mari, eta jendea berarengana joaten da laguntza eskatzera."

GEHIGARRIA

Mari, kristau aurreko jainkosa dugu. Kontsulta numena herritarrentzat. Lur barru eta naturaren ezaugarria da. Kobazuloetan egiten ditu bere agerraldiak eta kobazulorik kobazulo dabil batetik bestera hegaz garra dariola. Gorbeialdean, udeberrian Itzinako Supelegor kobazulotik Anbotokora joaten da eta han egoten da harik eta uztak lortu arte eta gero joaten da berriro Supegorrera negua ematen natura lozorroan dagoen bitartean. Horrela azaltzen da etiologikoki, naturaren urteroko zikloa.

Mari, ongia eta gaizkiaren apaile ere bada. Onezean doanarekin laguntzaile agertuko da, baina txarrezean doanarekin zorrotza izango da.

Kristauaroak, aurreko pertsonai mitikoak baztertu egin ditu baina herriak, mito bezala baino ez bada ere, aipatu egiten ditu, eta bizitzaren joanean berriak sortu ere bai. Mari, euskal matriarkalismoaren ezaugarriarik handiena dugu.

En cuanto a las *Mouras*, tienen, entre otras, la capacidad de convertirse en serpiente (este aspecto incluso ha pervivido en la toponimia). Acostumbra a sentarse a orillas de un río para peinar sus doradas melenas con un peine de oro (este elemento ha aparecido en los ajuares de las tumbas neolíticas). También es frecuente verla poniendo sus tesoros en una roca, al sol. Las *mouras*, en efecto, guardan riquezas en las cuevas y lugares montesíos que habitan. Eso atrae la ambición de muchas personas. Si traicionan su confianza, pueden pagarlo con la vida.

En las *mouras* encontramos la pervivencia de una antigua gran diosa femenina, que recibe nombres como *A Moura*, *A Vella*, *A Orcavella*...

De hecho, la idea de que *A Moura* transporta piedras sobre su cabeza la convierte, en el imaginario tradicional gallego, en la constructora de los numerosos megalitos existentes en Galicia. Este dato da prueba de su enorme antigüedad.

OLLÁPARA E TÁRTALO

O Olláparo e mais o Tártalo son xigantes cíclopes. O Olláparo vive nos montes de Galiza, mentres que o Tártalo habita nos de Euskal Herria. O acubillo de ambos os dous son as covas e mais as cavernas. Ás veces, os libros de mitoloxía aseguran que o Olláparo mesmo ten un segundo ollo na caluga, un ollo terríbel, co que é quen de invocar terríbeis maldicións.

Tanto o Tártalo vasco como o Olláparo galego son antropófagos, ou sexa, ambos os dous comen persoas, aínda que tamén animais. A mitoloxía descríbeos como selvaxes e voraces. Canda os Olláparos adoitan vivir as femias da súa especie, as Olláparas, aínda máis mesquiñas e despiadadas.

Estos dous personaxes mitolóxicos poderían provir da Grecia clásica, e son nomeados con frecuencia nas lendas máis antigas.

Acotacións "especializadas"

Segundo José Miguel Barandiaran, aínda que o mito dos *tartalos* poida provir de Grecia, os vascos desenvolveron a súa propia versión. O personaxe aparece na *Odisea* de Homero, mais os vascos mudáronlle o nome por *Tartalo*, que procede á súa vez do grego *tartaro*. Para os gregos, o Tártaro era un lugar que se encontraba a unha profundidade aínda maior có mesmísimo Inferno, e era alí onde vivían os cíclopes, incluído o Polifemo de Ulises. Os vascos adoptaron ese mito a través de certos complementos. Por exemplo, o par que forman na *Odisea* Polifemo e Ulises transfórmase no de Perutxu e o Tártalo. Cando Perutxu cega o Tártalo cun tizón, o xigante poralle ao heroe un anel que repita "Aquí estou! Aquí estou!", e así, aínda que non o vexa, escoitará cara a onde é que foxe. Perutxu, porén, conseguirá guindar o anel ao mar, e Tártalo morrerá afogado.

Cómpre sinalar que a figura do xigante cíclope existe en máis mitoloxías para alén das clásicas. Na mitoloxía céltica salientan personaxes similares ao Tártalo e ao Olláparo (ou Ollapín), como Balar, deus xigante da antiga Irlanda posuidor dun único ollo na fronte e outro na caluga de mortal mirada, ou Yspadadden Penkawr, de características similares e que aparece nun dos máis arcaicos textos artúricos, "Kulhwch e Olwen". Hai, xa que logo, un fondo indoeuropeo para este tipo de figuras mitolóxicas.

OLLÁPARO ETA TARTALO

"Olláparo" eta "Tartalo" "ziklope" erraldoiak dira. Olláparo Galiziako mendietan bizi da eta Tartalo, berriz, Euskal Herrikoetan. Beren aterpeak kobazuloak dira. Biek begibakarra dute bekokiaren erdian, hain zuzen ere.

Batzuetan, mitologiako liburutetan, Olláparo

kokotean beste begi bat duela agertzen da; eta begi hori beldurgarria da, "begikoa" eman deza-ke-eta.

Bai Euskal Herriko Tartalo, eta bai Galiziako Olláparo, antropofagoak dira biak; hau da, biek pertsonak eta animaliak jaten dituzte, eta oso basatiak eta jatunak omen dira.

Ollaparoekin batera, Ollaparak ere bizi omen dira, emeak, eta arrak baino basati eta okerrak omen dira.

Pertsonaia mitologiko hauek Grezia klasikotik datoz, eta elezaharretan agertzen dira."

GEHIGARRIA

On Jose Miguel Barandiaranen esanetatik, Tartaloren mitoa Greziatik etorri arren, geure egin dugu Euskal Mitologian. Homeroren Odisea liburuan agertzen da pertsonaia hau, baina euskaldunok izena aldatu diogu. Taltalo, "Tartaro" hitzetik dator. Tartaroa, grekoentzat Hades inperua baino barruragoan zegoen toki izen bat da eta han bizi ziren ziklopeak, Ulises-en Polifemo euren artean.

Gainera, euskaldunok moldatu egin dugu mito hori eransketak eginez. Esaterako, Polifemori Ulises-ek, gurean Tartalori Perutxuk, ilinti batekin begi bakarra usten dionean, gure Tartalok, "hemen nago-hemen nago" hitz egitzen duen eraztun bat jarriko dio Perutxuri, ikusi ez arren entzuteko norantz alde egitzen duen jakiteko. Baina, Perutxuk itsasora botako du ha eraztuna eta Tartalo ito.

En la mitología céltica destacan figuras similares al Tártalo y al Olláparo (u Ollapín), como Balar, dios gigante de la antigua Irlanda poseedor de un único ojo en la frente y otro en la nuca de mortal mirada, o Yspadadden Penkawr, de similares características y que aparece en uno de los más arcaicos textos artúricos, "Kulhwch y Olwen". Hay, por tanto, un fondo indoeuropeo para este tipo de figuras.

ROLDÁN E ERROLÁN

Roldán foi sobriño de Carlomagno, e salientou nas loitas contra os mouros.

En Euskal Herria, as tropas de Carlomagno incendiaron Pamplona na súa retirada a Francia desde a península. Os vascóns déronlle morte a Roldán na batalla de Ibañeta, e foi a partir de aí que xurdiu o mito ao redor deste personaxe, tanto nas mitoloxías vasca e galega como nas do conxunto de Europa.

Na mitoloxía vasca, *Errolan* preséntasenos coma un personaxe daniño e malvado, pois é un xigante que arrebola rochas enormes contra campesiños e viaxeiros, dunha montaña a outra ou dun val a outro. En moitos lugares de Euskal Herria atopamos diversos penedos denominados "Rochas de Errolan", moitas delas en forma de dolmen.

Porén, en Galiza, *Roldán* é considerado un heroe. Segundo parece, chegou canda os soldados do emperador francés, xunto cos que loitou para expulsar os mouros. A súa fama foi tal que os paisanos o nomearon santo. É por iso que nalgúns lugares se lle outorgan poderes máxicos, ou ben a graza de obrar milagres. Cóntase, por exemplo, que en certa ocasión se namorou de tres Mouras, ás que seica converteu en pedra despois de tentar alcanzalas sen éxito.

ANEXO

Disque a lingua é o espello da vida, e velaquí unha mostra: a orixe da palabra vascaerraldoi ('xigante'). Aínda que o Roldán de Carlomagno fose un homazo varudo, a súa grandeza converteuse en mito en toda Europa a raíz da súa morte en Roncesvalles. Na zona de Navarra, pasou de *Erroldane* ao actual *erraldoi* (vocábulo vasco que se corresponde co castelán "xigante"), un termo que, a través do éuscarobatua, acabou empregándose no conxunto de Euskal Herria. Malia non estar ben clara a orixe desta palabra (que conta con diversas variantes por Europa adiante), semella provir do antigo xermánico, nomeadamente da forma *Hruodalhandus*. Talvez.

Na tradición galega, Roldán é un heroe cristián (por contraposición aos mouros contra os que loita, trasunto da antiga raza mítica poboadora de Galiza). Aínda así, ten aparencia de xigante e é quen de deixar a marca das súas pegadas sobre a dura pedra. Atribúeselle, ademais, a orixe de determinadas rochas peculiares, as chamadas "Penas de Roldán". Na lenda en que persegue as tres mouras detectamos en Roldán unhas connotacións negativas: as mouras, de feito, prefiren converterse en cuarzo que seren raptadas polo xigante.

ROLDÁN ETA ERROLAN

Karlomagnoren iloba izan zen Roldan, eta mai-ruen aurka borrokatu zen.

Euskal Herrian, Karlomagnoren tropak Iruña erre zuten, penintsulatik Frantziarako bidean. Euskaldunek Roldan hil zuten Ibañetako borrokan, eta geroztik, mitoa sortu zen pertsonaia honen inguruan, Europako mitologian bezala, Euskal Herriko eta Galiziako mitologian ere bai.

Euskal Mitologian, "Errolan" pertsonaia kaltegarri edo gaizto modura azaltzen zaigu; hau da, erraldoi bat da eta mendi batetik bestera edo aran batetik bestera harritzarrak botatzen diz-

kie nekazari eta ibiltariei. Euskal Herriko leku askotan topatzen ditugu "Errolanen harriak", asko eta asko, trikuharri itxurakoak.

Galizian, ordea," Roldán" heroia da. Dirudienez, enperadore frantziarraren soldaduekin iritsi zen eta mairuak botatzeko borroka egin zuten. Hain ospetusua izan zen, herri-tarrek Santu bihurtu baitzuten. Horregatik, leku batzuetan ahalmen magikoak dauzka, edo mirariak egiten ditu. Adibidez, behin "moura batzuei" -euskaldunon "Mari"ren pareko jeinu galiziarrek-aurre egin zien, eta harrapatu ezin zituenenez, harri bihurtu omen zituen.

GEHIGARRIA

Hizkuntza bizitzaren ispilua dela esaten da eta hona hemen "erraldoi(gazt. gigante)" hitza nondik datorkigun. Karlomagnoaren "Erroldane", gizontzar idartsua izan arren, Orreagan erori zen eta handik gerora mitifikatu egin zen bera handitasuna Europan eta "Erroldane" izatetik gaurko "erraldoi" izatera bilakatu da Nafarroa aldean lehenengo eta gaur egun, euskera batuari esker, Euskal Herri osoan. Hitz honen jatorria ez dago argi. Bariante asko ditu Europan zehar. Germaniko zaharretik datorrela dirudi, "Hruodalhandus"-etik haiz zuzen. Baliteke.

En la tradición gallega, Roldán es un héroe cristiano (por contraposición a los mouros contra los que lucha, trasunto de la antigua raza mítica pobladora de Galicia). Aun así, tiene apariencia de gigante y es capaz de dejar la marca de sus pisadas sobre la dura piedra. Se le atribuye, además, el origen de determinadas rocas peculiares, las llamadas "Penas de Roldán". En la leyenda en la que persigue a las tres *mouras*, se detecta en Roldán unas connotaciones negativas: las *mouras*, de hecho, prefieren convertirse en cuarzo (piedra mágica en Galicia) antes que ser raptadas por el gigante.

TARDO E IRATXO

O Tardo é un ser pequeno que habita nos bosques de Galiza, en lugares sombrizos. É verde e peludo, e ás noites sae da súa gorida, achégase ás casas e senta enriba

das persoas que están a durmir. Mais non é malo; en realidade, só é un fedello. O Tardo pode adquirir forma de humano ou de animal, e é invisíbel, agás para os cans e os gatos. Existe un xeito eficaz de se librar destas criaturas: abonda con encher unha cunca con grans e deixalo na cociña. O Tardo botará a noite enteira tentando contalos, mais, como só sabe contar até tres, nunca poderá acabar e deixará os da casa tranquilos.

O Iratxo de Euskal Herria, ao igual có Tardo galego, sae de noite e tamén vive en lugares sombrizos. O Iratxo tampouco é malo, aínda que si traste. Axuda as persoas honradas, mais rouballes a aqueles que conseguen diñeiro de xeito fraudulento. O Iratxo tamén ten costume de se transformar en animal ou en humano.

Acotacións "especializadas":

O personaxe do Iratxo representa varias das ensinanzas do antigo mundo vasco. Para comezar, o feito de que saia pola noite non é un detalle trivial. Na antigüidade vasca sempre se lle gardou un certo temor á noite, que é cando emerxen os seres míticos e tamén os enigmas e mais as desgrazas das que xorden os mitos etiolóxicos. Por outra banda, nas historias que pro-

tagoniza, o Iratxo convértese en xuíz do ben e do mal, un intérprete do coñecemento humano. Ademais, cómpre lembrar que, se un deixa en paz o Iratxo, este non adoita ser malvado, mais quen o provoque... que ande con tino! "A quen anda en paz, mellor déixao estar!"

No tocante ao Tardo (chamado tamén *mangamazas*, *abutardo* ou *caxancán*), confúndese ás veces con outras figuras do imaxinario galego como o trasno ou o diaño burleiro, pois as súas falcatrudas son similares e teñen como vítimas, sobre todo, ás persoas que camiñan de noite. No ámbito doméstico, un bo xeito de nos protexermos das súas trasnadas é durmir cun can ou cun gato, ou ben deixarlle un nobelo á vista para que se entreteña con el. A súa especial afección por sentar no peito das persoas que dormen (premendo nel e provocándolles así os pesadelos) podería unha explicación popular a trastornos como a parálise do sono. Segundo unha etimoloxía popular recollida por Xaquín Lorenzo, cando Deus rematou de crear o mundo entrou no Ceo e chamou polos anxos para que entrasen. Foron entrando todos, e ao final Deus exclamou "Sursum corda!" e as portas do Ceo pecháronse. Mais ficou fóra un anxo que, por tardón, endexamais puido entrar: de aí o seu nome, *tardo*.

TARDO ETA IRATXO

"Tardo Galiziako basoetan dabilen izaki txikia da; berdea da eta ile asko ditu. Itzailzuloetan bizi da. Gauez ateratzen da, etxeetara sartzen da, eta lotan daudenen gainean jesartzen da; baina ez da txarra, bihurria baizik. Gizaki zein animaliairen itxura hartu ahal du. Ikustezina da eta txakurrek eta katuek baino ezin dute ikusi. Modu bat omen dago izaki hauen "erasoetatik" libratzeko: sukaldean katilu bete bihi utziz gero, Tardok, jakin minez, gau osoa emango du ale horiek zenbatu nahian, baina 3 baino ez dakienez zenbatzen, ezin izango du zenbaketa amaitu, eta lasai utziko omen ditu etxeakoak.

Euskal Herriko Iratxo ere, Tardo galiziarra bezala, gauez ateratzen da, eta hau ere itzalzuloetan bizi da. Bere kide galiziarren tankean, Iratxo ere ez da txarra, baina bihurria bai; jende onari laguntzen dio, eta modu desagokian dirua lortzen dutenei, berriz, lapurtzen die. Eta honek ere itxuraz aldatzeko ohitura omen du, gizakiren eta animaliairen antza hartuaz."

GEHIGARRIA

Iratxo pertsonaiaren irakasbidean, besteak beste, hiru gauza aipa ditzakegu euskal mundo zaharraren herri-hezkuntzan. Batetik, gauez irtetzearena: Euskal Herri zaharrak beti izan dio errespetua gauari, gauez agertzen omen zirelako pertsonai mitikoak eta edozein ezbehar edo eta enigma interpretatzeko sortzen ziren mito etimologiko guztiak. Bestetik: Iratxo, gizarte-jokaeraren ongia eta gaizkiaren epaile bezala ere agertzen izan zaigu. Eta azkenik, Iratxo bakean utziz gero ez omen da gaizkile baina bere atzean joanez gero kontuz! Bakean dabilenari bakean utzi!

En cuanto al Tardo (también llamado *mangamazas*, *abutardo* o *caxancán*), a veces se confunde con otras figuras del imaginario gallego como el *trasno* o el *diaño burleiro*, pues sus travесuras son similares, y afectan sobre todo a los caminantes nocturnos. En el ámbito doméstico, una buena forma de protegerse de sus fechorías es dormir con un perro o un gato al lado, o bien dejarle un ovillo a la vista para que se entreteña con él. Su especial afición por sentarse en el pecho de las personas que duermen (opriméndolo y provocándoles así las pesadillas) podría ser una explicación popular a trastornos como la parálisis del sueño. Según etimología popular recogida por Xaquín Lorenzo, cuando Dios terminó de crear el mundo entró en el Cielo y llamó a los ángeles para que entrasen. Fueron entrando todos, y al final Dios exclamó "Sursum corda!" y las puertas del Cielo se cerraron. Pero se quedó fuera un ángel. Por tardón, ese ángel jamás pudo entrar: de ahí su nombre, *tardo*.

NACE O FUSO DA MOURA

Vén de constituírse o Fuso da Moura, un grupo de estudo promovido polo investigador Alberte Alonso e que nace ao abeiro da SAGA co fin de estudar, catalogar e dar a coñecer o descoñecido mundo das pedrafitas galegas, a grandes esquecidas do megalitismo na nosa terra. O grupo está constituído polos seguintes investigadores:

- Alberte Alonso: investigador de pedrafitas, colaborador da SAGA e autor da monografía "O uso das pedrafitas no neolítico galego. Estudo das pedrafitas de uso astronómico e das pedrafitas fálicas"
- Moncho Boga: experto en megalitismo e director do museo de Cambre. Recomendamos o seu excelente blog:
- Angel Gilberto: fotógrafo, colaborador da SAGA e investigador do folclore galego
- José Antonio Gavilanes: estudoso da arte rupestre de Ourense, grande catalogador de patrimonio, colaborador da SAGA e autor da monografía "Petróglifos inéditos das comarcas de Ourense e Allariz-Maceda"
- Rafael Castro, inxeñeiro forestal e gran coñecedor da comarca do Alto Támega

O grupo conta ademais coa colaboración dos membros da SAGA o antropólogo Rafael Quintía e o Técnico Medioambiental e etnógrafo Miguel Losada.

A continuación reproducimos a crónica feita por Alberte Alonso do nacemento deste grupo de investigación e das súas orixes:

Nos meses de verán do 2014, o colega e compañeiro Ángel Gilberto comentoume a idea, unha proposta sinxela mais moi directa, na cal concordaban arelas de pasados tempos, isto é, crear un foro virtual de persoas sensibilizadas coas pedrafitas que podan intercambiar información, propostas e liñas investigativas aproveitando as novas posibilidades de comunicación de que nos ofrecen os dispositivos de telefonía móbiles.

Cando aínda o waspap non aparecera e as redes sociais aínda non tiñan o peso actual, lembrome do chat de internet "Fuso da Moura" onde, aló polos primeiros anos deste século, compañeiros e amigos varios —como Dannan, Xoel, Manolo Camba e o prodixioso Moncho Boga, mais este servidor— tiñamos conversas na rede relacionadas coas nosas pedrafitas galegas. Daquela deseñamos listaxes de pedrafitas, publicamos as experiencias dalgunha saída de campo e mesmo tamén falouse do posíbel nacemento dunha asociación galega para a defensa, investigación e posta en valor das Pedrafitas, cuestión na que moitas veces veño cismando. Deuse daquela a orixe do noso berro de loita: A ERGUELAS!!!, querendo, deste xeito combater o esquecemento e desleixamento destes ancestrais monólitos.

Nesta nova época o FUSO DA MOURA, grupo de investigación comunicado a través do foro de wassap, está composta por: Moncho Boga, Ángel Gilbero, Antonio Gavilanes, Miguel Losada, Rafa Castro, Rafa Quintía e Alberte Alonso.

Podo testemuñar a marabillosa aprendizaxe recollida de todos os membros do Fuso da Moura. Os datos valiosos que aportan os seus integrantes, son para o xeral coñecemen-

to do mundo das Pedrafitas e o ámbito cultural en xeral de Galicia dunha grande valía, aportacións de moito mérito que en conxunto todos os membros, aproveitamos para recompoñer e deseñar mellor futuros traballos que poidan ver a luz por diferentes vías. Unha desas vías de publicación é a SAGA, grazas á formidable vinculación que a Sociedade Antropolóxica Galega mantén co Fuso da Moura, pois dous dos seus cargos de máxima responsabilidade —os antropólogos Rafa Quintía e Miguel Losada— fican integrados e aportan ideas, coñecementos e experiencias froito das súas viaxes e investigacións. Pola nosa banda, os membros do Fuso da Moura, tamén cumprimos funcións de colaboración coa SAGA, Antonio Gavilanes, Ángel Gilberto Papigil, Rafa Castro, Moncho Boga e este servidor somos quen de poder afirmar e sentir o arroupamento axeitado dentro do ámbito cultural galego, representado nesta prestixiosa Asociación pensante e practicante do Galego e para Galicia e a súa antropoloxía, orixe e prehistoria.

Alberte Alonso

Para afondar máis no coñecemento e valorización deste tipo de megalitos, no Caderno de Campo inauguramos a sección "O Fuso da Moura", onde iremos dando a coñecer algúns destas pedrafitas que podemos atopar no territorio galego: Velaí a primeira entrega coa información e fotografías achegadas polo investigador Ángel Gilberto.

Marco do Monte Medela

O "Marco do Monte Medela", localizado a 388 m. de altitude, establece o límite entre as freiguesías de Paderne e Loureda (concello coruñés de Oza-Cesuras). Fco. Vales Villamarín escribiu sobre el nun artigo de 1.970 publicado no Anuario Brigantino onde indica da súa posible orixe dolménica como esteo dunha anta.

Ao seu carón ubícase a capela de San Xoán de Coto onde no dintel do seu aceso podemos ler grabada a data de 1.793. No lugar celébrase unha romería na honra de San Xoán Bautista.

A este marco-pedrafitas atribúenselle propiedades milagreiras e curativas.

*Coordenadas de ubicación:

-Xeográficas 43°9'57.2"N 8°15'50.1"O
-UTM 559834 4779501

Marco de San Lourenzo

O "Marco de San Lourenzo" establece límite entre os concellos de Fene/Cabanas (A Coruña) así como entre catro feligresías: San Mamede de Laraxe, San Salvador de Maniños, Sta. Olaia de Limodre e San Martiño do Porto. Acubillábase antigamente no interior da pequena capela de San Lourenzo construída no enclave, actualmente desaparecida, e da que dan constancia tanto a memoria popular como o Catastro de Ensenada.

A función liminal desta pedrafitas vese enriquecida polo folclore que se desenvolve ao seu redor, rituais de carácter curativo e protector que se veñen practicando desde antigo e que se desenvolven aínda na actualidade. Isto fai que o "Marco de San Lourenzo" se constituía nun dos nosos tesouros antropolóxicos e etnográficos que se manteñen vivos.

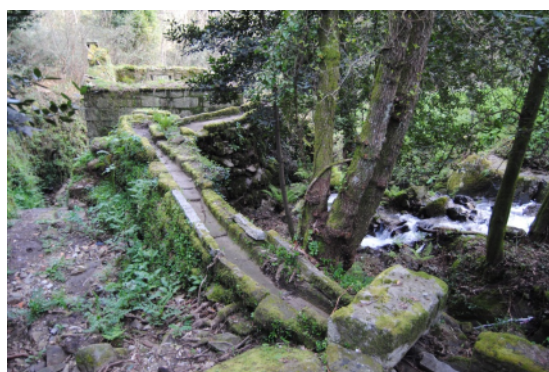
*Coordenadas de ubicación:

-Xeográficas 43°26'25.6"N 8°10'22.8"O
-UTM 566921 4810061

REMATA A FILMACIÓN DO DOCUMENTAL: "MUÍÑOS, A MEMORIA DA AUGA"

"Muíños, a memoria da auga" é o último documental realizado pola SAGA. Un audiovisual promovido polo concello de Pontevedra con dirección e guión de rafael Quintía e realización de João Bieites e fai un percorrido polos usos dos muíños de río e o seu papel económico, social e simbólico na cultura galega.

Rematados os traballos de filmación, que se realizaron na parroquia de Salcedo, atopámonos nestes momentos montando o documental que esperamos vexa a luz neste vindeiro febreiro.

NOVO PROXECTO DO FOTÓGRAFO DA SAGA PEDRO G. LOSADA

Nunha colaboración do compañeiro da SAGA ca Asociación Mar de Noia "Museo do Mar" estase ultimando a composición do libro de fotografías que reflicte o traballo desenvolvido a prol da cultura da beiramar en Galicia. Nesta ocasión o mundo do berberecho e o marisqueo, unha actividade ca muller como protagonista.

A muller e o mar

A SAGA, como entidade, colabora activamente neste proxecto aportando un texto introdutorio e colaborando na presentación pública que sexa necesaria unha vez impreso o volume. Partimos da premisa de que sendo a xente a portadora natural da cultura, esta non pode subsistir sen

a complicidade dos seus axentes: as persoas. Por elo resulta fundamental alimentar con imaxes ós axentes culturais, as persoas, fomentando o coñecemento do alcance e contorno da propia imaxe colectiva para que os cidadáns poidan sentírense identificados dentro do seu sistema e cultural e poidan colaborar no mantemento e evolución da propia cultura en tanto que base elemental de calquera desenvolvemento económico e social derivado.

Froitos do mar

A interrupción do diálogo entre as persoas e á cultura na cal se desenvolven significa a morte por inanición desta, ó tempo que implica tamén

a intensificación do proceso de erosión da propia imaxe do individuo como elemento indispensable da transmisión cultural.

Ao berberecho en Noia

Imaxes emblemáticas e descritivas da acción de marisqueo, receitas e todo o relacionado co mundo deste recurso da costa galega estarán representadas neste libro que inda non ten data certa de distribución.

Mar e xente

COLABORACIÓN DA SAGA CO BINCHE MUSEE INTERNATIONAL DU CARNAVAL ET DU MASQUE DE BÉLXICA

Dende Xaneiro de 2015 a SAGA, continuando co traballo realizado a prol da difusión da cultura galega en Europa, participará como colaborador proveedor de contidos co MUM, (museo Internacional do carnaval e da máscara da cidade de Binche, Belxica).

Se no ano 2014 participamos na exitosa exposición *Le Monde à L'envers* do MuCEM de Marsella, nesta ocasión e como consecuencia daquela colaboración, o traballo da SAGA e especialmente o do seu fotógrafo Pedro G. Losada, ten chamado a atención da institución belga de xeito que unha vez máis aló estaremos coas fotografías e videos que contextualizan e poñen de manifesto a autenticidade e vigor da cultura galega, tamén no mundo do Entroido.

Traxe de Cigarrón adquirido polo Museo de Binche e procedente de Verín Ourense.

A fachada principal do J4, principal edificio do MuCEM ca foto porporcionada polo fotógrafo da SAGA.

<http://sociedadeantropoloxicagalega.wordpress.com/2014/01/09/a-saga-aporta-parte-dos-seus-fondos-documentais-para-una-exposicion-do-mucem-o-museo-das-civilizacions-de-europa/>

<http://sociedadeantropoloxicagalega.wordpress.com/2014/03/18/a-saga-e-o-museo-das-civilizacions-de-europa-e-o-mediterraneo-dende-o-26-de-marzo-ate-o-4-de-agosto-de-2014/>

Video sobre a exposición do museo belga.

<https://www.youtube.com/watch?v=97XCJDpS9Jw>

A SAGA COLABORA CON MONS, CIDADE EUROPEA DA CULTURA

Ademais a cidade de Mons, tamén en Bélxica, será este ano 2015 Cidade Europea da Cultura. Co gallo deste acontecemento tamén colaborem con este evento de máximo interese continental. Daremos cumprida conta das actividades e demais feitos relacionados con estes actividades que referendan á SAGA como un dos referentes sinalados da proxección do cerne da cultura galega no exterior, demostrando unha vez máis como os proxectos culturais nados dende a cidadanía e o tecido social poden ser referente pioneiro da proxección no exterior da nosa propia cultura e identidade, deixando incluso en evidencia ás administracións públicas que, en moitos casos, desatenden as súas obrigas neste eido.

Mons cidade Europea da Cultura 2015

<http://www.mons2015.eu/fr>

Rovas editoriais

A SAGA PUBLICA "PATRIMONIO INMATERIAL DE SAN MARTIÑO DE SALCEDO", do antropólogo Rafael Quintía

Acaba de sair do prelo, "*Patrimonio Inmaterial de San Martiño de Salcedo*": o meu novo libro froito dos anos de recollida nesta parroquia pontevedresa. Ducias de xenerosos informantes, horas e horas de conversas enriquecedoras, anos de recollida plasmados en 570 páxinas de lendas, historias, crenzas, tradicións, remedios, contos, xeografía mítica e outros tesouros orais da parroquia de San Martiño de Salcedo. Unha pequena mostra do noso patrimonio inmaterial, auténtica cultura dun pobo. Portada do amigo João Bieites, ilustracións de Francisco Sutil Barbosa e Miryam Quintía e se faltaba algo o ramo púxollo o querido antropólogo Buenaventura Aparicio Casado co seu estupendo prólogo.

DATOS TÉCNICOS:

Autor: Rafael Quintía Pereira

Editorial: Sociedade Antropolóxica Galega

Impresión: Branco e negro

Tamaño: 20.5x15

570 páxinas

Ano: 2014

I.S.B.N.:

978-84-16121-16-8

PVP: 18 €

Neste mes xa está dispoñible nas librerías de Pontevedra e pouco a pouco noutras vilas galegas para quen teña interese neste campo da antropoloxía. Tamén podedes adquirilo a través da web ou do blog da Sociedade Antropolóxica Galega.

Faro de Vigo. 10/12/2014

Na portada do Diario de Pontevedra. 10/12/2014

dePonte

5 | SANXENXO | O SALNÉS | CALDAS | DEZA | PROVINCIA | 36 ESQUELIAS | 57 JUEGOS | 55

DIARIO DE PONTEVEDRA | mércores, 10 de decembro de 2014

Aí vén o Rachador

► O investigador Rafael Quintía recompila nun volume figuras e lendas, moitas delas excepcionais, do patrimonio inmaterial da parroquia de Salcedo ► O libro, editado pola Sociedade Antropolóxica Galega e o Concello, preséntase mañá na Casa das Campás

SELEN LÓPEZ

A sociedade antropolóxica galega

PONTEVEDRA. «Eu teño recollido testemuños de xente que di que o viu acoando entre o millo e que mesmo chegou a ser atacada polo Rachador», conta Rafael Quintía (Vigo, 1971). Esta figura, a do Rachador, semellante á do home do saco ou á do sacantron, da que só hai constancia que exista na parroquia de Salcedo, é un dos protagonistas do libro 'Patrimonio inmaterial de San Martiño de Salcedo. Lendas, historias e crónicas', que o autor pontevedrés, con outras familias próximas, con esta parroquia e presidente da Sociedade de Antropoloxía de Galicia (SAGA), presenta mañá (20.00 horas, entrada libre) na Casa das

Campás. «Perseo que poucas veces se ten realizado un traballo de investigación sobre patrimonio inmaterial tan completo nunha parroquia galega como este», sinalou cme, na presentación do volume á portada, o concelleiro de Patrimonio Histórico, Luís Bará. «Aquí está un auténtico saber enciclopédico sobre o patrimonio oral e inmaterial de Salcedo».

Mozas, outras seres mitolóxicos, asustaricos, tesouros, relacións cos animais e coa morte, festas, alcornos, corchos, decoreas, coplas e feitos históricos teñen o seu espazo no volume de Quintía, editado pola SAGA e polo Concello de Pontevedra. O autor defende que o patrimonio inmaterial «é a matriz que sustenta a cultura galega e explica moi ben a nosa forma de estar no mundo».

POSTA EN VALOR. Para este antropolóxico, tamén licenciado en Económicas e Empresariais e fundador do colectivo musical Os Chiriches, toda esta literatura oral é unha parte tan importante como delicada do noso patrimonio. De aí a relevancia da recollida do material nun libro. «Este tesouro noso é quizais o máis vulnerable e o menos valorado que temos dentro da nosa cultura, de aí a importancia que ten a súa recollida e a posta

PONTEVEDRA.CULTURAL 11

Rafael Quintía (dereita) posando co seu libro xunto ao concelleiro Luís Bará. XAVIER OLIVERA BORDABERRI

O Rachador, por Francisco Setá.

A obra de Quintía permite achegarse a personaxes excepcionais en Galicia como o do Rachador, unha figura da que só se ten constancia en Salcedo. «Todos os nenos desta parroquia son criados co medo de que veña o Rachador», conta. «Propio do tempo do millo, aparecía nas leiras da marxe do río Tormenta e era unha mestura de asesino en serie e violador».

«É descrito como un home alto e delgado, vello, barbado, que usaba toupas velhas», indica Quintía no libro. «Cando saía tomando o verán e o máis estaba medrando, eran moitas as mulleres que se coñecían moito de andar a soas por estes lares, pois aboé que o Rachador podía andar acoando, agochado entre a espesura, á espera da incauta vítima que violase e despois, quizais, asasinase».

Nen é o único caso de ser mitolóxico particular de Salcedo. Nesta parroquia están documentados tamén os Trabancos, «unha especie de trasnos, seres míticos do Nadal, que baixaban polas chaminatas para recoller as peñas que lle había que ter preparadas», explican cme e o autor do traballo.

OS FRANCÉSSES. Dentro da súa intención de facer o máis representativa posible a súa recollida de patrimonio inmaterial, Quintía deu tamén con curiosidades históricas que se foron transmitindo de pais a fillos oralmente. É o caso da lembranza do paso dos franceses por estas terras. «Quedei recollido o que senca lle dicían os soldados das napoleónicas: 'Come, piccolina, come', o que non deixa de ser curioso porque llo dicían en italiano».

Polas páxinas do libro van pasando tamén os Manalebos, a Cebra 'loca', a serpe chachona, remedios para o mal de oído, pantanais con cabana de calatr e ata o mestizismo demo.

Rafael Quintía

O tesouro do inmaterial é quizais o máis vulnerable e o menos valorado da nosa cultura»

Luis Bará

Poucas veces se ten realizado en Galicia un traballo de investigación sobre patrimonio

Reportaxe no Diario de Pontevedra. 10/12/2014

A paisaxe humana e a paisaxe natural de Galicia da man dos nosos fotógrafos

Crónicas fotográficas de Ángel Gilberto

A pura devoción popular santificou a Frai Pedro Manzanás, quen naceu en Castillón, freguesía de Sta. María de Ois (Coirós. Terra das Mariñas. A Coruña) o 28 de abril de 1642 e finou en Sevilla o 6 de xunio de 1690. Este relixoso destacou tanto pola súa

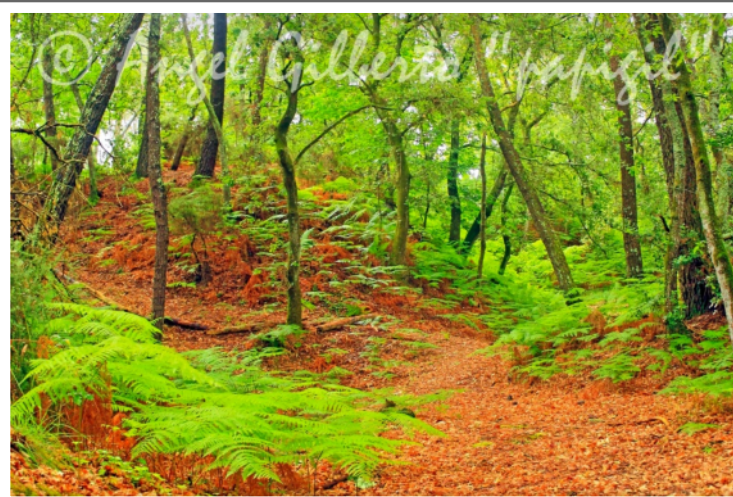
adicación á vida relixiosa como ao estudo e aos labores misioneiros (África e Sudamérica) pero foi a súa capacidade milagreira, rexistrada tanto nas terras do estado español como en diversos lugares de hispanoamérica, o que lle valeu que o pobo fixérase Santo sen contar, aínda na actualidade, coa canonización por parte do Vaticano.

Na románica igrexa de Sta. María de Ois consérvanse o seu sartego (antropomórfico, tallado en granito) así como a pía bautismal que foi utilizada no seu propio bautizo. Colgado nun dos laterais do interior da igrexa podemos observar o retrato de Frai Pedro Manzanás, asinado por Vidal Lombán, onde se indica que a obra foi realizada por encargo de D. Germán Castelos, párroco- en xunio de 1.947.

Por Ángel Gilberto

A Fraga de Cecebre (Cambre-A Coruña) conta con nome propio dentro das nosas fragas grazas particularmente á universalización que lle otorgou a publicación en 1943 da obra literaria de raigame costumbrista "El Bosque Animado", autoría de Wenceslao Fernández Flórez. Escritor e periodista que durante as súas estadias e permanencias en Cecebre acadou, observando e paseando, a inspiración que deu froito nesta obra literaria levada ao Cine en diversas ocasións e formatos.

A carón dun dos acesos ao lugar de Piñeiro, fica un fermoso e destacado inmobile onde, no seu tempo, Wenceslao disfrutou das súas derradeiras estancias en Cecebre, reconvertido hoxe na sede da Fundación que leva o seu nome.

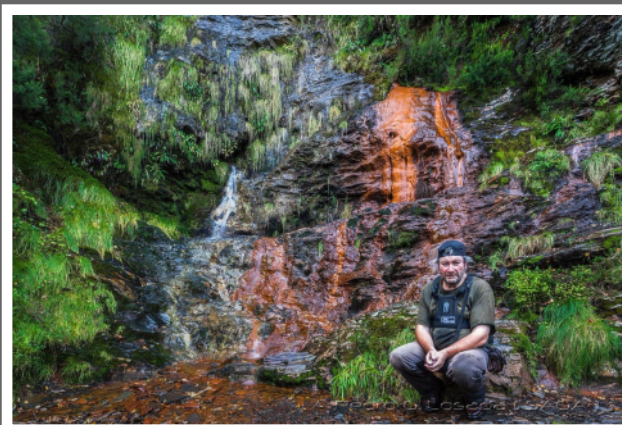
Cos tempos desgovernantes que estamos a sufrir cada vez sorpréndome menos do auxe que vou achando nos ofrecementos que a xente realiza nos Santuarios. Tal e como están as cousas, estas ubicacións espalladas en grande número ao ancho e longo da nosa xeografía constitúense na "Seguridade Social" dunha crecente clase empobrecida que está a vivir o incesante Desmantelamento dun suposto Estado de Benestar. Estamos a vivir un revival dos rituais naquelas ubicacións onde tradicionalmente damos coa hierofanía, onde se produce un contacto directo co Sacro".

Por Ángel Gilberto

*Neomegalitismo
Paseo dos menhires. Paso marítimo da Coruña*

Fotos de Pedro G. Losada

*Santa Minia
Brión
A Coruña
27 Setembro 2014*

*Ramo cativo
San Ourense - Outes - A Coruña
29 Setembro*

*San Ourense - Outes - A Coruña
29 Setembro*

*Ría De Muros - Noia Camarón
14 Decembro 2014*

Espigueiros

Pendellos